

Specifika vzdělávání zrakově postižených na středních školách

Jana Dostálová

Bakalářská práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Institut mezioborových studií
akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jana Dostálová**
Osobní číslo: **H138014**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Specifika vzdělávání zrakově postižených na středních školách**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím práce zaměřena:

- na rodinu a život se zrakově postiženým dítětem;
- na výchovu a vzdělávání zrakově postižených;
- na pedagogicko-psychologické poradenství v ČR;
- na možnosti integrace zrakově postižených do běžného života.

Součástí práce bude sociologický (kvalitativní) výzkum vzdělávání zrakově postižených na speciálních a běžných středních školách.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L., NOVÁKOVÁ, Z. 2007. Oftalmopedie. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-159-1.

KEBLOVÁ, A. 2001. Zrakově postižené dítě. Praha: Septima. ISBN 80-7216-191-1.

KEBLOVÁ, A. 1996. Integrované vzdělávání dětí se zrakovým postižením. Praha: Septima. ISBN 80-7216-104-0.

KEBLOVÁ, A. 1999. Kompenzační pomůcky pro zrakově postižené žáky. Praha: Septima. ISBN 80-7216-104-0.

POTMĚŠILOVÁ, P. a kol.. 2013. Speciální pedagogika nejen pro sociální pedagogy. Praha: Parta. ISBN 978-80-7320-179-1.

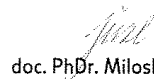
Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Alena Plšková**
Institut mezioborových studií
Datum zadání bakalářské práce: **4. prosince 2015**
Termín odevzdání bakalářské práce: **29. dubna 2016**

Ve Zlíně dne 4. prosince 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

L.S.

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnaní případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně *12. 2. 2016*

Podělná
.....
podpis diplomanta

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřena na vzdělávání zrakově postižených jedinců, které je možné na základě integrace do běžných základních a středních škol, nebo studiem na speciálních školách. Teoretická část se zabývá základní charakteristikou života a výchovou zrakově postiženého dítěte. Dále jsou uvedeny možnosti vzdělávání takto postižených jedinců. Popsána jsou školská pedagogická a poradenská zařízení a neziskové organizace, které pomáhají zrakově postiženým se získáním vzdělání a zapojením se do běžného života.

Praktická část na základě rozhovorů s handicapovanými studenty analyzuje výhody a nevýhody vzdělávání zrakově postižených.

Klíčová slova: zrakově postižený, zrakové vady, integrace, speciální škola, kompenzační pomůcky, speciální pedagogická centra.

ABSTRACT

The bachelor thesis focuses on the education of visually impaired people which is enabled pursuant to the integration into common primary and secondary schools or while studying special schools.

The theoretical part deals with basic characteristics of life and upbringing of a visually impaired child. There are stated educational options of such handicapped people. Then there are described educational counseling services and non-profit organizations which help visually impaired people to get some education and take part in common life.

The practical part based on the interviews with disabled students analyses advantages and disadvantages of the visually impaired.

Key words: visually impaired, visual defects, integration, special school, mobility aids, specialized pedagogical centres

Velké poděkování patří paní PhDr. Aleně Plškové za odborné vedení, cenné rady a lidský přístup, které mi poskytla při zpracování této bakalářské práce.

Za podporu a trpělivost bych také ráda poděkovala své rodině a dětem, kterou mi poskytovali během mého studia.

Děkuji také respondentům, za poskytnutí rozhovoru.

Jana Dostálová

Motto: *„Světlo zůstává světlem, i když ho slepý nevidí.“* Lev Nikolajevič Tolstoj

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 RODINA A ŽIVOT SE ZRAKOVĚ POSTIŽENÝM DÍTĚTEM	11
1.1 POSTOJ KE ZRAKOVĚ POSTIŽENÉMU DÍTĚTI	11
1.2 DRUHY ZRAKOVÝCH VAD A JEJICH VZNIK	12
1.3 SPECIFIKA OSOBNOSTI JEDINCE SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	14
2 VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH	17
2.1 METODY UČENÍ V RANÉM VĚKU, PŘEDŠKOLNÍ VĚK	17
2.2 SPECIÁLNÍ ŠKOLY PRO ZRAKOVĚ POSTIŽENÉ	18
2.3 ÚLOHA SOCIÁLNÍHO A SPECIÁLNÍHO PEDAGOGA PŘI INTEGRACI ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH DO BĚŽNÝCH ŠKOL	20
3 PORADENSKÁ PRACOVÍŠTĚ A ZAŘÍZENÍ	23
3.1 ŠKOLNÍ PORADENSKÉ PRACOVÍŠTĚ	23
3.2 ŠKOLNÍ PORADENSKÉ ZAŘÍZENÍ	24
3.3 KOMPENZAČNÍ POMŮCKY	26
4 INTEGRACE ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH DO BĚŽNÉHO ŽIVOTA.....	31
4.1 SOCIÁLNÍ REHABILITACE	31
4.2 ORGANIZACE POSKYTUJÍCÍ SOCIÁLNÍ REHABILITACI	32
II PRAKTICKÁ ČÁST	35
5 SPECIFIKA VZDĚLÁVÁNÍ ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH	36
5.1 METODY, CÍLE VÝZKUMU	36
5.2 VÝBĚR RESPONDENTŮ	38
5.3 VLASTNÍ VÝZKUM	40
5.4 INTERPRETACE A ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT	43
5.5 DISKUSE	49
6 ZÁVĚR.....	51
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	52
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	54
SEZNAM TABULEK.....	55
SEZNAM PŘÍLOH.....	56

ÚVOD

Život zrakově postiženého jedince představuje náročnou životní situaci, a to nejen pro handicapovaného jedince, ale pro celou rodinu. Na první pohled vyvstává velká řada problémů, například jak tento handicap u dítěte ovlivní život a chod rodiny, výchovu a vztahy v rodině, jak a zda dítě zvládne navštěvovat běžnou mateřskou školu, následně pak studium na základní, střední a vysoké škole, případně jaký učební obor bude mít možnost studovat a v neposlední řadě jak se dítě zapojí do běžného života, do společnosti jako takové. Naučit se žít a žít s postižením je bezesporu velice těžké, ne však nemožné. Z osobní zkušenosti vím, že dítě, které se narodí zrakově postižené, dokáže žít plnohodnotný život, jít za svými cíli a hodně dokázat jak sobě, tak i ostatním lidem. Syn, vysokoškolský student s praktickou slepotou cestuje po světě, v rámci programu Erasmus studuje na vysoké škole v zahraničí, poznává nové přátele, jejich kultury, hodnoty a priority. V současné době mají handicapovaní jedinci, děti zdravotně i tělesně postižené možnost studovat na běžných školách, zapojit se do běžného života ve svém okolí, nebo se vzdělávat na speciálních školách zaměřených na dané postižení. Volba výchovy a vzdělání závisí na různých podmínkách, ať je to stupeň a druh postižení, možnosti školy, ale i ekonomická situace rodiny a sociální prostředí, kde jedinec vyrůstá. Studium na speciální škole nebo integrace do běžné školy má svá specifika, své výhody i nevýhody. Výhodou speciálních škol pro zrakově postižené je, že zde vyučují speciální pedagogové, kteří umí respektovat jejich specifické studijní potřeby. Navíc tyto školy mají k dispozici speciální pomůcky pro výuku a učebnice v Braillově písmu či zvětšeném běžném písmu (tzv. černo tisku). Taktéž prostředí těchto škol je upraveno tak, aby se v něm zrakově postižení žáci cítili dobře, aby se zde mohli samostatně pohybovat. Nevýhodou speciálních škol je pak například odloučení dítěte od rodiny v útlém věku, zejména při zařazení do mateřské školy mimo místo bydliště. Dítě si tak nemá možnost vytvořit potřebné sociální vztahy v místě bydliště. Výhodou běžných škol je, že dítě nemusí být přes týden odloučeno od svých rodičů, sourozenců. Dítě je v kolektivu zdravých dětí, které se naučí akceptovat a tolerovat odlišnosti postižených vrstevníků, což jim později umožní navazovat bez předsudků kontakt s handicapovanými lidmi. Zrakově postiženým dětem musí být poskytována speciální pedagogická péče vyplývající z jejich zrakové vady, jako je například výcvik prostorové orientace, psaní a čtení Braillova písma. Bohužel speciální pedagogická péče není v současné době v běžných školách zajišťována v plné míře.

Důvody mohou být různé, nízká odborná připravenost učitelů, nedostatek specialistů, nevyhovující vybavení běžných škol kompenzačními pomůckami a vysoký počet žáků ve třídách, který ztěžuje individuální přístup ke zrakově postiženému dítěti.

Cílem bakalářské práce je seznámit rodiče, pedagogy, speciální pedagogy a organizace s problematikou vzdělávání zrakově postižených. Přiblížit priority a úskalí, které je třeba zohlednit a mít na mysli při rozhodování, na jaké škole bude dítě studovat, jaké mu bude poskytnuto vzdělání a následné možnosti zapojení handicapovaného jedince do pracovního procesu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA A ŽIVOT SE ZRAKOVĚ POSTIŽENÝM DÍTĚTEM

1.1 Postoj ke zrakově postiženému dítěti

Rodina je prvním společenstvím, do kterého se dítě narodí, na dlouhou dobu svého života bude jeho nedílnou součástí a životy všech členů rodiny se budou vzájemně ovlivňovat.¹ Dítě narozené s jakýmkoliv druhem postižením je pro rodinu velkou zkouškou a zátěží.

„Jeho rodiče se vyrovnávají s pocitem selhání, že nebyli schopni přivést na svět zdravé dítě bez postižení, a jsou naplněni obavami z budoucnosti a reakce okolí. Pokud se postižení či onemocnění projeví u dítěte později, není tolik ohrožena normalita rodičů jako v případě narození dítěte s postižením.“²

Vždy ale nastává životní zlom, při kterém se hodně věcí změní. Na jedné straně je zahořklost, vztek, beznaděj. Na druhou stranu si musí člověk přebudovat žebříček hodnot, čímž získá větší toleranci k oslabeným, uvědomí si, co je v životě důležité a co má přednost.

Fáze reakcí na narození dítěte s postižením

1. Šok a popření „ Ne, to není možné“
2. Postupná akceptace a vyrovnání se s problémem
3. Fáze realismu, smíření – přijmutí faktu, že dítě je postižené³

Jiné jsou ale reakce rodiny, když se narodí dítě zdravé a postižení vznikne až během života, například nemocí. Rodiče se s vzniklou situací vyrovnávají těžko, ale nevidí to jako svoje selhání, spíše jako velké neštěstí. S novou životní situací se musejí rovněž vyrovnat i sourozenci postižených dětí, kteří bývají zpravidla odpovědnější, ochotni pomáhat a zastávat se slabších. Někdy je rodiče odsunou do pozadí a věnují svoji pozornost postiženému dítěti, nebo naopak upřednostňují dítě zdravé. Jsou ale také rodiče, kteří péči o postižené dítě nezvládnou, rodina se rozpadne a výchova zůstane na jednom rodiči, zpravidla matce.

¹ HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L., NOVÁKOVÁ, Z. *Oftalmopedie*. Brno: Paido, 2007, s. 64.

² HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L., NOVÁKOVÁ, Z. *Oftalmopedie*. Brno: Paido, 2007, s. 77.

³ KOCOuroVÁ, M. a kol. *Speciální pedagogika pro pomáhající profese*. Západočeská univerzita v Plzni, 2002, s. 22.

„Výchovný vliv rodiny je důležitý, někdy dokonce rozhodující. Dítě se s rodiči setkává hned na počátku svého života. Napodobuje chování a citové projevy členů rodiny, podle nich utváří své postoje a návyky. Rodina je přirozenou školou navazování mezilidských kontaktů. Především matka již od prvních hodin zasahuje do života dítěte. Později vstupuje do života dítěte otec, který je více autoritativním činitelem, poučuje, rozvíjí zájmy a specificky mužským přístupem a svými fyzickými dispozicemi ovlivňuje dítě ke kázní, práci apod. V současné době nejde vyloučit vliv prarodičů, zejména babiček. Vliv prarodičů může být pozitivní vzhledem k jejich zkušenostem a vyrovnanosti, avšak může konzervovat zastaralé názory a postoje.“⁴

Postoje ke zrakově postiženým, stejně tak i k lidem s jinými druhy postižení spočívají v tom, co postižený člověk neumí, nezvládá či nemůže. Proto pro nevidomého nebo jinak zrakově postiženého člověka bývá větší problém vyrovnat se s negativními postoji svého okolí, než přijmout svoje postižení, slepotu.

1.2 Druhy zrakových vad a jejich vznik

„Postižení zrakového orgánu ovlivňuje rozvoj celé osobnosti zrakově postiženého jedince zejména v poznávací oblasti (poruchy vnímání a vytváření vjemů a představ), v sociální oblasti (narušení sociálních vztahů) a v možnostech pracovního uplatnění.“⁵

Zrakové vady dělíme podle doby vzniku

1. **Vrozené** – zjišťovány asi u 2 % novorozenců, způsobené patologickými noxy, které jsou příčinou vývojových anomálií oka.

Příčiny vývojových anomálií:

- exogenní vlivy – mechanické, fyzikální, chemické noxy a poruchy metabolismu matky způsobují např. vrozený šedý zákal. Působení exogenních vlivů v prenatalním, perinatálním a postnatálním období může vést ke vzniku retinopatie nedonošených (ROP).

⁴ KOCOurová, M. a kol. *Speciální pedagogika pro pomáhající profese*. Západočeská univerzita v Plzni, 2002, s. 23.

⁵ KOCOurová, M. a kol. *Speciální pedagogika pro pomáhající profese*. Západočeská univerzita v Plzni, 2002, s. 177.

- endogenní (dědičné) příčiny – asi 20 % vrozených zrakových vad, mezi které patří např. těžká krátkozrakost, astigmatismus.
2. **Získané** – vznikají působením chorob, jako jsou diabetes, revmatická onemocnění, tuberkulóza, roztroušená skleróza, angína nebo úrazem.⁶

Z hlediska speciálně pedagogického (za respektování hlediska oftalmologického)

1. **Zrakové vady funkční** – poruchy binokulárního vidění (schopnost pozorovat předmět oběma očima)
 - a) tupozrakost (amblyopia) - výrazné snížení zrakové ostrosti jednoho oka, následkem jsou problémy v koordinaci oko-ruka
 - b) šilhavost (strabismus) – porucha rovnovážného postavení očí a fyziologické spolupráce pravého a levého oka
2. **Zrakové vady orgánové** – tj. poruchy orgánové na základě snížení nebo nevyvinutí zrakového analyzátoru:
 - a) slabozrakost – částečné nevyvinutí, snížení nebo zkreslení zrakového analyzátoru
 - b) zbytky zraku – nízká (spodní) hranice ostrosti, hraniční případy mezi těžkou slabozrakostí a nevidomostí
 - c) nevidomost – absolutní (úplná), částečná (praktická)
 - d) kombinované vady – nejčastěji s mentální retardací, hlucho-slepota, zrakové postižení kombinované s tělesnými, s řečovými poruchami aj.
 - e) osleplost – ztráta zraku (nemoc, úraz, progresivní vada)⁷

Co je slepota? Mnoho lidí si myslí, že nevidomí nemají žádné vidění a žijí v naprosté tmě. Ve skutečnosti je jen 10% všech lidí s diagnózou nevidomost úplně nevidomých. Většina

⁶ HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L., NOVÁKOVÁ, Z. *Oftalmopedie*. Brno: Paido, 2007, s. 24-25.

⁷ KOCOuroVÁ, M. a kol. *Speciální pedagogika pro pomáhající profese*. Západočeská univerzita v Plzni, 2002, s. 177-179.

nevidomých dokáže reagovat na světlo a pohyb, proto nežijí ve světě totální tmy. Takto postižení jedinci patří do kategorie „prakticky nevidomých.“⁸

Nejčastější příčinou slepoty dětí je retinopatie. Název této nemoci je odvozen od slova retina neboli sítnice. Retinopatie nedonošených (ROP) je nemoc předčasně narozených dětí, které musely být po narození umístěny v inkubátoru s vysokým příivodem kyslíku. Tyto děti nemají dokončenou vaskularizaci sítnice. Po vysazení kyslíku se začne projevovat krvácení v sklivci a sítnici. Tento stav se hojí tvorbou vaziva, což přivodí odchlípení sítnice s následnou ztrátou vidění od slabozrakosti k úplné slepotě.⁹

Zrakové vady patří mezi nejzávažnější druhy postižení. Pro zdravé jedince je zrak samozřejmostí, ale nevidomí nebo těžce slabozrací se musejí naučit žít, pohybovat se, dívat se na svět jinak než očima. Spoléhají a používají více smysly jako je hmat, sluch, čich. Naučí se pracovat s kompenzačními pomůckami. Ke zvládnutí a vyrovnání se s postižením potřebují rovněž rodinu, blízké lidi, kteří jim poskytnou pomoc a podporu pro život s handicapem.

1.3 Specifika osobnosti jedince se zrakovým postižením

Osobnost a zrakové postižení

Osobnost člověka, jeho vývoj ovlivňují vnitřní biologické podmínky (vrozené předpoklady) prostředí, v němž jedinec vyrůstá a zároveň i jeho vlastní iniciativa. Už malé dítě, které se usmívá na svoji mámu, vstupuje do interakce s ní a ovlivňuje její chování. Každý člověk má do jisté míry svobodu v tom, jaký sám nakonec bude, co sám ze sebe vytvoří.¹⁰

„Zrakem získáváme 80 – 90 % informací o okolním světě, je to tedy jeden ze základních smyslů člověka. Z hlediska funkčního chování normálního jedince narušuje zrakové postižení především kognitivní funkce, orientaci v prostoru a samostatný pohyb. Předpokládáme, že při normálním výchovném vedení a odpovídajícím sociálním styku se

⁸ KVĚTOŇOVÁ, L. *Vysokoškolské studium se zajištěním speciálně-pedagogických potřeb*. Brno: Paido, 2007, s. 62-63.

⁹ HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L., NOVÁKOVÁ, Z. *Oftalmopedie*. Brno: Paido, 2007, s. 27.

¹⁰ BURIÁNEK, J., GILLEROVÁ, I. *Základy společenských věd. Základy psychologie, sociologie*. Praha: Fortuna, 2006, s. 24-25

*jádro osobnosti utváří bez jakýchkoli odchylek. Narušení zrakových funkcí není tedy nepřekonatelnou překážkou při budování, resp. vytváření plnohodnotné osobnosti.*¹¹

Složky osobnosti, mezi které patří charakter, temperament, schopnost a zaměřenost, jsou dle Požára se zrakovým postižením spojeny jen nepřímo, resp. vzhledem k přístupu k handicapu se může tato vlastnost projevit určitým způsobem. Někdy se jedná o nedostačující smyslové poznání, nevhodné výchovné přístupy, špatná orientace, obavy ze všeho nového. Dá se tedy předpokládat, že při správném výchovném vedení a odpovídajícím sociálním zázemí se bude jádro osobnosti postiženého jedince utvářet bez jakýchkoliv odchylek.¹²

V běžném životě mohou nastat různé nepředvídatelné situace, kdy chování a jednání zrakově postižených osob může být nepřiměřené nebo neadekvátní oproti chování zdravého jedince. Je třeba mít na paměti, že pro zrakově postižené je zvládnutí každodenních situací mnohem těžší a problematičtější. Je zapotřebí vytvořit pro ně takové podmínky a prostor, aby mohli být plnohodnotnými členy společnosti. Pokud se setkáme s nevidomým a zjistíme, že potřebuje pomoc, například přejít vozovku, nastoupit do prostředku veřejné hromadné dopravy, nebo je bezradný v obchodě, na úřadě, nabídneme mu pomoc. Svoji pomoc ale nesmíme přehánět nebo vnucovat. Postižený sám dobře zná své možnosti a někdy by mohla být přílišná horlivost spíše na škodu. Rozhodně se ale okolí nesmí tvářit, že takto postižený jedinec není, dělat že ho nevidí. Nikdo nikdy neví, kdy bude také on sám potřebovat pomoc.

Kognitivní vývoj

Zrak je hlavním smyslem pro vnímání okolního světa. V případě omezení nebo ztráty zraku je třeba tento smysl nahradit jinými kompenzačními smysly – sluchem, hmatem. Používání těchto smyslů je pro zrakově postižené zásadní. Sluchové vnímání je důležité zejména při prostorové orientaci, kdy je nezbytná lokalizace zvuku. Rovněž tak hmatové vnímání kompenzuje poznávání okolního světa nejen u nevidomých, ale i osob se zbytky zraku. Hmatové vnímání rozdělujeme na haptický prostor – prostor, který je ohraničen rozpaženými rukama a na instrumentální (zprostředkovaný) hmat za pomoci nástroje. Jako příklad instrumentálního hmatu je orientace v prostoru pomocí bílé hole. Řeč u těžce

¹¹ PIPEKOVÁ, J. a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 1998, s. 164.

¹² PIPEKOVÁ, J. a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 1998, s. 164.

zrakově postižených má větší význam než u zdravých jedinců. Nevidomí používají občas slova, výrazy, pojmy, kterým nebo jejich obsahu vždy ne zcela rozumí. Tento extrém se nazývá verbalismus nevidomých. Vzhledem k dané životní situaci je pro zrakově postižené nezbytná koncentrace pozornosti, myšlení a paměť, která bývá lépe rozvinuta než u vidících osob.¹³

Pohybový vývoj

Pohyb a pohybový vývoj je vždy u osob se zbytky zraku a nevidomých negativně ovlivněn tímto postižením.

„Podle Kingsleyové (1997) dochází u dětí s těžkým zrakovým postižením v raném věku k opoždění vývoje za kalendářním věkem a přeskočení některých vývojových fází.“¹⁴

Pro vznik a rozvoj pohybu je nezbytná motivace. Děti v raném věku se otáčejí a začínají lézt za předměty, které je lákají svojí barvou, atraktivností. Pro děti se zrakovým postižením je možný pouze pohyb za zvukem, který je ovšem složitější a začíná se projevovat až později. Proto takto postižené děti jsou často opožděné v celkovém vývoji. Mají špatnou koordinaci, pohybují se nejistě. Klíčovým významem pro samostatný život zrakově postižených je nácvik prostorové orientace a samostatného pohybu v každém období života. Prostorová orientace má svá specifika. Podílejí se na ní vzhledem k věku postiženého rodiče, speciální pedagogové SPC, školení instruktoři. Zrakově postižený je závislý na osobě, která jej vodí, průvodci nevidomého. Při získání potřebných zkušeností dokážou nevidomí překonat vnitřní bariéru strachu a osamostatní se.

Děti se zrakovým postižením mívají obvykle zbytky zraku, proto je velice důležitá zraková stimulace, aby je uměly co nejvíce využít. V rámci zrakové terapie existuje tzv. „místnost pro smysly“. Jejím cílem je stimulovat co nejvíce smyslů léčebným a výchovným způsobem, ale i způsobem zábavným. Pracuje se zde s hudbou, používá se velké množství různých materiálů, vůní a světel.¹⁵

¹³ HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L., NOVÁKOVÁ, Z. *Oftalmopedie*. Brno: Paido, 2007, s. 61- 63.

¹⁴ HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L., NOVÁKOVÁ, Z. *Oftalmopedie*. Brno: Paido, 2007, s. 63.

¹⁵ NEWMAN, S. *Hry a činnosti pro vývoj dítěte s postižením*. Praha: Portál, 2004, s. 119.

2 VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH

2.1 Metody učení v raném věku, předškolní věk

„Děti se zrakovým postižením, ať již slabozraké, či nevidomé, mají jistě s ostatními dětmi více společných rysů, než kolik je mezi nimi vzájemných rozdílů. Přesto se však od ostatních dětí liší.“¹⁶

Již od raného věku je poskytována zrakově postiženým dětem specifická péče, aby se mohly seznamovat s okolním světem. Pokud se dítě již s handicapem narodí, vnímá tento stav jako běžnou věc. Omezení si začne uvědomovat až později. Je důležité učit dítě, aby využívalo všechny smysly a i sebenepatrnější zbytky zraku. K rozvíjení smyslů jako je hmat, sluch, čich, chuť lze využívat velké množství hraček a pomůcek. Při výchově postiženého dítěte je rovněž třeba vytvářet pravidla, normy a určité meze v chování. Rodiče svojí výchovou ovlivňují sebehodnocení a sebevědomí dítěte, což ovlivňuje jeho začlenění do společnosti. Raný a předškolní věk jsou k rozvoji a zdokonalování postojů a ostatních smyslů ideálními obdobími. U zrakově postižených dětí je velmi složité správně vnímat a chápat věci kolem sebe, protože i malé změny jsou právě pro takto handicapované děti zásadní. Zprostředkování a přiblížení okolního světa má v jejich výchově velký význam. Od narození dítěte po nástup do MŠ se mohou rodiče obracet na střediska rané péče, kde jim speciální pedagogové a poradci pomohou s výchovou a vedením dítěte na základě speciální pedagogické diagnostiky. Systém rané péče spočívá především v návštěvách rodin, rehabilitačních pobytech, ambulantní péči a různých metodách kompenzace a reedukace. U dítěte, které je těžce slabozraké nebo má zbytky zraku, je za předpokladu alespoň částečné zrakové percepce nutné začít co nejdříve se zrakovou stimulací. U dětí nevidomých se výchova zaměřuje především na hmatové a sluchové vnímání. Po ukončení rané péče, může nastoupit dítě do běžné nebo speciální mateřské školy. Zde je rodičům a pedagogům poskytována odborná pomoc prostřednictvím speciálně pedagogických center.¹⁷

¹⁶ BUČKOVÁ, I. *Metodická příručka pro rodiče a pedagogy: Specifika přístupu k dítěti, žákovi se zrakovým postižením*. Jihlava, s. 17.

¹⁷ PIPEKOVÁ, J. a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 1998, s. 167.

„Rodič je ten, kdo musí přijmout odpovědnost za volbu vzdělávací cesty svého dítěte. Je to velmi těžké rozhodnutí, protože alternativy jsou dvě: integrace, tj. integrované vzdělávání v základním vzdělávacím proudu, nebo segregace do speciální školy.¹⁸

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, dále vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a vyhláška č. 72/2005 sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních umožňují vzdělávání žáků se zrakovým postižením buď v současné době preferovanou integrací v běžných školách, nebo zařazení do škol samostatně zřízených pro děti, žáky a studenty se zrakovým postižením.¹⁹

2.2 Speciální školy pro zrakově postižené

Nástup dítěte do školy vytváří významný mezník v jeho životě. Studium na speciální škole je jedna z možností vzdělávání zrakově postiženého jedince. Speciální základní a střední školy, odborná učiliště jsou vybaveny speciálními kompenzačními pomůckami – např. ruční, stojánkové a kamerové zvětšovací televizní lupy, didaktické pomůcky (modely těles, reliéfní mapy do zeměpisu) a učebnicemi. Počet žáků ve třídě se pohybuje kolem 12. Odborní pedagogové poskytují studentům mimo jiné i tyflopédickou péči – výuka čtení a psaní Braillova písma, umožňují práci s elektronickými pomůckami, logopedickou péči, nácvik prostorové orientace a samostatného pohybu. Školy nabízejí žákům rozšířenou výuku hudební výchovy, zdravotní tělesná výchova s možností sportovní činnosti (plavání, showdown, goalball). Dále je studentům poskytována stálá péče očního lékaře, očního optika, psychologa. Školy poskytují možnost ubytování na internátech rodinného typu. Žáci na speciálních školách jsou ale vyčleněni ze společnosti zdravých dětí. Po odborné stránce je vše v pořádku, dětem je poskytnuta odborná a dostupná péče. Celotýdenní pobyt na speciální škole a internátu je odvádí od běžného života a návrat, začlenění zpět může být obtížný, někdy i nemožný.

„Období středoškolského vzdělání či návštěvy učiliště s sebou přináší řadu úskalí, neboť osobnost mladého člověka prochází v tomto období řadou změn v závislosti na osobních

¹⁸ PIPEKOVÁ, J., VÍTKOVÁ, M. a kolektiv autorů. *Sociálně pedagogické aspekty ve speciální pedagogice*. Brno: Paido, 1996, s. 14.

¹⁹ VALENTA, M. a kol. *Přehled speciální pedagogiky*. Praha: Portál, 2014, s. 97-98.

předpokladech, rodině, prostředí školy popřípadě prostředí internátu. Je to období přípravy na budoucí povolání, kdy adolescent potřebuje pocit otevřené budoucnosti.“²⁰

Druhy speciálních škol pro zrakově postižené

- Gymnázia pro zrakově postiženou mládež
- Obchodní akademie pro zrakově postiženou mládež
- Obchodní škola pro zrakově postiženou mládež
- Textilní výtvarnictví – tvorba dekorativních předmětů z textilních a přírodních materiálů
- Masér sportovní a rekondiční
- Konzervatoř a ladičská škola Jana Dejla v Praze

Úspěšnost přijetí studentů k dalšímu studiu je srovnatelná s běžnými středními školami.

- **Střední odborná učiliště**
- Keramické práce
- Keramik
- Čalouník
- Kartáčnické a košíkářské práce
- Rekondiční a sportovní masér
- Knihař
- Ladič klavírů
- Práce v sociálních a zdravotnických zařízeních, pečovatelská práce

Praktická škola – Škola Jaroslava Ježka pro zrakově postižené v Praze

- Dvouletá praktická škola připravuje studenty pro praktický život²¹

²⁰ HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L., NOVÁKOVÁ, Z. *Oftalmopedie*. Brno: Paido, 2007, s. 93.

²¹ BOTOŠOVÁ, M. *Návaznost pracovního uplatnění na možnosti vzdělávání zrakově postižených v ČR*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, s. 19-26.

Speciální mateřské, základní a střední školy a odborná učiliště pro zrakově postižené jsou například v Praze, Plzni, Brně, Olomouci, Opavě.

2.3 Úloha sociálního a speciálního pedagoga při integraci zrakově postižených do běžných škol

Inkluze ve vzdělání představuje proces usilující o vytvoření podmínek pro handicapované žáky, aby se mohli vzdělávat společně v běžných školách.²²

Integrace (v doslovném překladu „znovuvytvoření celku“) je formou systému speciálního vzdělávání žáků se zdravotním postižením v běžných školách. Do této skupiny patří žáci s mentálním, tělesným, zrakovým, sluchovým postižením, s vadami řeči, se souběžným postižením více vadami, vývojovými poruchami učení, chování a autismem.²³

Nezastupitelnou roli v integraci postižených sehrává sociální pedagogika, která se zaměřuje na objasňování vlivů prostředí při výchově a vzdělávání postižených jedinců. Vzhledem k narůstajícím snahám o integraci dochází k výraznému přibližování zájmů o společného jedince mezi speciální a sociální pedagogikou. Speciální pedagogika směřuje k osobnosti postižených jedinců a jejich zájmů. Sociální pedagogika řeší socioedukativní otázky osob se sociálním handicapem. Zabývá se vztahy mezi sociálním prostředím a výchovou, formami sociální pomoci a péče o všechny věkové kategorie. Snahou sociální pedagogiky je respektovat potřeby jedince, jeho individuální možnosti a schopnosti.

Činnost sociálního pedagoga

- spoluvytváří vhodné sociální prostředí pro integraci
- pomáhá při provozu středisek pro pomoc postiženým a jejich rodinám
- zajišťuje sociální status integrovaného jedince na běžné škole
- podílí se na poradenských službách pedagogům a ostatním odborníkům, kteří pracují s postiženými
- vytváří volnočasové aktivity pro postižené

²² VALENTA, M. a kol. *Slovník speciální pedagogiky*. Praha: Portál, 2015, s. 71.

²³ KUCHARSKÁ, A., MRÁZKOVÁ, J., WOLFOVÁ, R., TOMICKÁ, V. *Školní speciální pedagog*. Praha: Portál, 2013, s. 115.

- podílí se na spolupráci při vytváření aktivit, při kterých by se setkávali postižení jedinci se zdravými
- u sociálně nepřizpůsobivých jedinců se podílí na prevenci a postpenitenciární péči a pomáhá při jejich resocializaci²⁴

Přijetí žáka je podle příslušné legislativy v kompetenci školy, školského poradenského zařízení na základě posudku, který vystavuje a předkládá pedagogicko-psychologická poradna (dále jen PPP) nebo speciálně pedagogické centrum (dále jen SPC).

Hlavním nástrojem pro odbornou přípravu na výuku žáka se speciálními potřebami je individuální vzdělávací plán dále jen (IVP). V první řadě je nezbytné shromáždění a shrnutí lékařských vyšetření, zpráv, diagnostických rozhovorů a případně také předchozích školních výsledků. Vypracování vhodného IVP je závislé na silných stránkách a potřebách dítěte, na očekávání rodičů, ale i na materiálním a technickém vybavení a uspořádání školy a na personální situaci školy.²⁵

V období školní docházky jsou zde detailně specifikované potřeby žáka pro jednotlivé předměty včetně speciálních kompenzačních pomůcek. Na tvorbě individuálního plánu by se měli podílet kromě speciálního pedagoga také pedagog na běžné škole, oftalmolog, psycholog, speciální pracovník a v neposlední řadě i rodiče postiženého dítěte. Plnění plánu by se mělo průběžně sledovat a vyhodnocovat výsledky plnění dílčích cílů. Na konci školního roku by se měla vypracovat podrobná hodnotící zpráva. Rodiče by měli být tímto způsobem seznamováni jak s průběžnými výsledky, tak se závěrečným hodnocením. Jenom tak lze dosahovat maximálních výsledků. Individuální vzdělávací plán nelze považovat jako definitivní dokument, je třeba jej považovat za dynamický systém, který se v průběhu studia žáka může měnit vzhledem k pozitivnímu nebo negativnímu vývoji jeho zrakového postižení. Například pokud dojde k progresi zrakové vady, je třeba zavést výuku Braillova písma, výcvik prostorové orientace apod.²⁶

Při integraci zrakově postiženého žáka je nezbytná a velmi důležitá spolupráce žáka, rodiny, školy, školního speciálního pedagoga, speciálně pedagogického centra. Důležitá je

²⁴ PIPEKOVÁ, J., VÍTKOVÁ, M. a kolektiv autorů. *Sociálně pedagogické aspekty ve speciální pedagogice*. Brno: Paido, 1996, s. 8-11.

²⁵ LANG, G., BERBERICHOVÁ, CH. *Každé dítě potřebuje speciální přístup*. Praha: Portál, 1998, s. 74-75.

²⁶ VALENTA, M. a kolektiv. *Přehled speciální pedagogiky a školská integrace*. Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, s. 199.

osobnost, povaha, fyzické a psychické zvláštnosti dítěte, podpora rodiny, vztah mezi pedagogem a žákem a vztahy se spolužáky. Dále pak přístup školy, vytvoření a zajištění vhodných podmínek, prostředí pro vzdělávání žáka se speciálními potřebami. Integrace v běžné škole umožňuje handicapovanému jedinci učit se a vzdělávat se společně se svými vrstevníky. Nevidomý žák má přiděleného asistenta pedagoga, který pomáhá postiženému s činnostmi ve vyučování i mimo něj na základě jeho potřeb, věku a schopnostech. Zřízení asistenta pedagoga doporučují pracovníci SPC.

Vytvoření optimálních podmínek pro slabozrakého žáka v běžné škole

- nejvýhodnější místo ve třídě - sedět vpředu, co nejbližší k tabuli, přímý dohled učitele
- dostatečné osvětlení pracovní plochy
- sklopná pracovní deska
- zvětšený text, žák může psát fixem, sešity s tučnými linkami
- možnost používání PC, notebook
- zvětšovací ruční nebo stojanové lupy, kamerové televizní lupy
- práce ve skupinách, slabozraký žák pozná, co zvládne sám a kdy potřebuje pomoc
- zjednodušení orientace ve škole, prostory doplnit vodíčovými liniemi na podlaze, nebo na stěnách, jednotlivá patra vymalovat jinou barvou²⁷

Nezbytnou součástí integrace jsou, dle mého názoru i problémy, které mohou nastat a nastávají. Získání a osvojení schopnosti čelit problémům a naučit se je řešit, může v pozdějším životě přinést hodně užitečného pro samostatný život zrakově postiženého jedince. Vysokoškolské vzdělávání pro zrakově postižené studenty je v České republice realizováno pouze formou integrace.

„*Inkluze znamená vytvořit ve třídě takové prostředí, které vítá a oceňuje odlišnost.*“²⁸

²⁷ BUČKOVÁ, I. *Metodická příručka pro rodiče a pedagogy: Specifika přístupu k dítěti, žákovi se zrakovým postižením.* Jihlava, s. 32.

²⁸ LANG, G., BERBERICHOVÁ, CH. *Každé dítě potřebuje speciální přístup.* Praha: Portál, 1998, s. 28.

3 PORADENSKÁ PRACOVIŠTĚ A ZAŘÍZENÍ

3.1 Školní poradenské pracoviště

Na počátku 90. let byly položeny základy postupného začleňování dětí s postižením do běžných škol. Mezníkem je považována vyhláška č. 291/1991 Sb. o základních školách, která poprvé explicitně zmínila možnost přijetí postižených žáků do běžných škol. Základní vztahy ve školství upřesňuje zákon ČNR č. 564/1990 Sb. o státní správě a samosprávě ve školství ve znění novel. Vymezuje práva a povinnosti ministerstva školství, krajských úřadů, obcí a ředitelů škol. V otázce integrace čili přijetí dítěte s postižením do běžné školy deklaruje výše uvedený zákon, který dává rozhodující pravomoc řediteli školy, nikoliv jeho nadřízeným orgánům.

„O zařazení dětí do speciálních mateřských škol a speciálních základních škol, základních škol, zvláštních škol a školských zřízení jim sloužících a do pomocných škol rozhoduje ředitel školy.“²⁹

Základní činitelé poskytující poradenské služby ve školách

- Výchovný poradce
- Školní metodik prevence
- Školní psycholog
- Školní speciální psycholog

Výchovný poradce – poskytuje kariérové poradenství, pomáhá při výběru budoucího povolání, při vytváření podmínek pro vzdělávání dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí. Nabízí pedagogické konzultace a diagnostiku pro žáky, rodiče, učitele.

Školní metodik prevence – jeho činnost je zaměřena zejména na prevenci nežádoucích sociálních jevů, podílí se na vytváření preventivních programů např. šikana, násilí a agrese,

²⁹ VALENTA, M. a kolektiv. *Přehled speciální pedagogiky a školská integrace*. Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, s. 19.

boj proti rasismu, odstraňování závislostí – kouření, drogy, alkohol, internetová bezpečnost, kyberšikana.

Školní psycholog – pomáhá žákům se vzdělávacími a výchovnými obtížemi, se zvládnutím krizových situací ve školním ale i rodinném prostředí. Včasné odhalení a identifikace problému přispívá k jeho eliminaci. Nezbytná je spolupráce a intervence s ostatními spolužáky, učiteli, rodiči.

Školní speciální psycholog – jeho činnost je spojena se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, připravuje a ovlivňuje podmínky pro integraci a podílí se na vytváření individuálního vzdělávacího plánu. Dále úzce spolupracuje se speciálně pedagogickým centrem a odbornými pracovišti, poskytuje metodickou pomoc pedagogickým pracovníkům školy, poradenskou pomoc rodičům.³⁰

3.2 Školní poradenské zařízení

Poradenská zařízení mimo školu

- Pedagogicko-psychologické poradny
- Speciálně pedagogická centra
- Střediska výchovné péče

Pedagogicko-psychologické poradny se podílejí na vzdělávacím procesu žáků, jejichž výchova, vzdělávání a profesní orientace vyžadují zvláštní pozornost. Poskytují podporu a odbornou pomoc jak žákům a jejich rodičům, tak i pedagogům, psychologům a speciálním pedagogům školy. Hlavním úkolem je zajistit propojení a návaznost na práci všech účastníků vzdělávacího procesu.

³⁰ KUCHARSKÁ, A., MRÁZKOVÁ, J., WOLFOVÁ, R., TOMICKÁ, V. *Školní speciální pedagog*. Praha: Portál, 2013, s. 25-26.

Činnost je zaměřena na: „komplexní psychologickou, speciálněpedagogickou a sociální diagnostiku, jejímž cílem je především zjištění příčin poruch učení, příčin poruch chování, příčin dalších problémů ve vývoji osobnosti, výchově a vzdělávání dětí a mládeže a individuálních předpokladů v souvislosti s profesní orientací žáků.“³¹

Odborní pracovníci PPP (speciální pedagog, psycholog a sociální pracovníce) zpracovávají podklady nezbytné pro rozhodnutí k přijetí dětí a žáků do škol a školských zařízení, doporučení k integraci, odklad školní docházky a jiné.

Speciálně pedagogická centra nabízejí poradenskou činnost dětem a mládeži s jedním typem postižení, případně i s více vadami, kde dominuje postižení, pro které je centrum zřízeno. SPC pro zrakově postižené poskytují služby od počátku školního vzdělávání až do jeho ukončení. Navazují na činnost středisek rané péče. Odborný tým pracovníků ve SPC je složen zpravidla ze dvou speciálních pedagogů, psychologa a sociální pracovníce. Rovněž dle potřeb klientů je možnost využít služeb rehabilitačního pracovníka, oftalmologa nebo instruktora prostorové orientace.

K činnostem center dle Vyhlášky MŠMT č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízení patří

- zajistit připravenost dětí s postižením na povinnou školní docházku
- vypracovat odborné podklady k integraci postižených dětí
- vytvořit individuální vzdělávací plán
- poskytnout odbornou péči integrovaným žákům
- speciálně pedagogické a psychologické poradenství
- metodické poradenství³²

Střediska výchovné péče nabízejí okamžitou pomoc mládeži již při prvních signálech výchovných problémů a poruch chování. Jejich snahou je rozvíjet spolupráci s rodinou, poskytovat preventivní výchovnou péči mládeži s negativními jevy chování, pokud již

³¹ MÜHLPACHR, P. *Speciální pedagogika*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010, s. 11.

³² HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L., NOVÁKOVÁ, Z. *Oftalmopedie*. Brno: Paido, 2007, s. 70-71.

nebyla nařízena ústavní výchova, zajišťovat prevenci zneužívání návykových látek. Poskytují okamžitou pomoc v krizových situacích, jako jsou útěky dětí z domova, selhání rodičovské péče. Střediska spolupracují se školami, PPP, SPC a ostatními institucemi. Tyto služby jsou poskytovány ambulantně nebo internátní formou, kde je pobyt zcela dobrovolný. Střediska výchovné péče nejsou přímo určena pro zdravotně postižené, ale pokud se zamyslíme nad problémy a úskalími například zrakově postižených osob jaké oni a jejich rodiče musejí každý den řešit, do jakých krizových situací se mohou dostat, tak i oni patří do skupiny osob, která může potřebovat okamžitou odbornou pomoc. Zrakově postižení žáci se mohou setkávat s šikanou ve škole, jsou vystaveni posměchu spolužáků, lidí ve svém okolí. Rodiče takto postižených dětí mohou pociťovat beznaděj, strach z budoucnosti, z toho jak zvládnou vychovat nevidomé dítě. Každý člověk se může dostat do situace, kdy neví jak se rozhodnout, co udělat, jak dál žít. Proto je velice důležité vědět, že existují různé poradny, centra, střediska, kde pracují specialisté, kteří umí pomoci překonat krizovou situaci a najít cestu pro život.

3.3 Kompenzační pomůcky

„Kompenzační pomůckou pro těžce zrakově postižené se rozumí nástroj, přístroj nebo zařízení, speciálně vyrobené nebo speciálně upravené tak, aby svými vlastnostmi a možnostmi použití alespoň částečně kompenzovalo nedostatečnost způsobenou těžkým zrakovým postižením.“³³

Mezi hlavní účely kompenzačních pomůcek patří zmírnění informačního deficitu nevidomých nebo těžce zrakově postižených, usnadnění možnosti pohybu a orientace, rovněž pomáhají při každodenních činnostech (péče o vlastní osobu, domácnost) a zvyšují kvalitu vizuálního vnímání. Moderní technologie, včetně ICT (informační a komunikační technologie), výrazně ovlivňují edukaci a celkovou kvalitu života lidí se zrakovým postižením. Pod pojem ITC rozumíme vše, co umožňuje zpracovávat informace. Patří sem například počítače a jejich programové vybavení, tiskárny, interaktivní tabule, datové

³³ BUBENÍČKOVÁ, H., KARÁSEK, P., PAVLÍČEK, R. *Kompenzační pomůcky pro uživatele se zrakovým postižením*. Brno: TyfloCentrum Brno, 2012, s. 9.

projektory, televize, digitální kamery apod. Výběr těchto pomůcek záleží na skutečnosti, jak dokáže dítě se zrakovým postižením přijímat informace pomocí zraku.³⁴

Podle účelu kategorizujeme kompenzační pomůcky

1. Pomůcky pro práci s informacemi
2. Pomůcky pro prostorovou orientaci a samostatný pohyb
3. Pomůcky pro domácnost
4. Pomůcky pro volný čas a zábavu

1. Pomůcky pro práci s informacemi

- Optické pomůcky – lupy, dalekohledy
- Elektronické pomůcky – kamerové, digitální zvětšovací lupy
- Digitální čtecí zařízení – počítačová sestava, skener, braillovský řádek (přídavné zařízení připojené k počítači přes USB kabel nebo Bluetooth, na kterém se v Braillově písmu zobrazí text uvedený na obrazovce), braillovská tiskárna, která tiskne na speciální papír v braillově písmu a speciální software pro zrakově postižené s hlasovým výstupem nebo zvětšovacím programem sloužící k obsluze počítače a ke zpracování a čtení textů. V ČR jsou nejvíce užívány programy Hal, Winmonitor a JAWS
- Odečítače obrazovky – software, který převede informace z operačního systému do podoby alternativního výstupu. Například hlasový výstup získané informace uživateli předčítá nebo hmatový výstup, který informace převede do Braillova slepeckého písma³⁵
- Elektronické zápisníky – specializovaná zařízení zkonstruovaná dle potřeb zrakově postižených nebo notebooky doplněné o speciální softwarové vybavení s hlasovým nebo hmatovým výstupem
- Mobilní telefony s ozvučením a softwarovou lupou
- Pomůcky pro psaní Braillova písma (reliéfní znaky v kombinaci šesti popř. osmi bodů) – pražská tabulka, Pichtův psací stroj, tiskárna Braillova písma

³⁴ ZIKL, P. a kol. *Využití ICT u dětí se speciálními potřebami*. Praha: Grada, 2011, s. 9.

³⁵ BUBENÍČKOVÁ, H., KARÁSEK, P., PAVLÍČEK, R. *Kompenzační pomůcky pro uživatele se zrakovým postižením*. Brno: TyfloCentrum Brno, 2012, s. 44.

- Školní pomůcky – přizpůsobené učebnice, sešity, hlasové popisovače, kalkulátor s hlasovým výstupem, slepecký psací stroj, diktafon

PC pomůcky rozdělujeme na autonomní (fungují nezávisle na jiném zařízení) a přídatné (fungují jen spolu s autonomním zařízením, většinou počítač).³⁶

2. Pomůcky pro prostorovou orientaci a samostatný pohyb

Pomůcky pro prostorovou orientaci a samostatný pohyb umožňují osobám těžce zrakově postiženým pohybovat se bezpečně po ulicích, orientovat se ve veřejných prostorách, využívat prostředky hromadné dopravy. Ve větších městech jsou již dnes ozvučené přechody pro chodce, signální a varovné pásy na chodnících, akustické orientační majáky. Základní pomůckou pro orientaci a samostatný pohyb je bílá hůl. Hole v červenobílém provedení informují o kombinaci poškození zraku a sluchu. Dále hole rozdělujeme na orientační, signalizační a opěrné. Dalším důležitým pomocníkem pro nevidomého je vodící pes. Práce vodícího psa obsahuje 34 dovedností. Například ovladatelnost na vodítku za klidu nebo za pohybu, chování psa na veřejných prostranstvích, při průchodu skupinou osob. Lhostejnost psa vůči zvukovým, pachovým nebo zrakovým vjemům. Dále převádění přes vozovku, po schodech, na eskalátoru. K dovednostem patří vyhledání přechodu pro chodce, zastávky hromadné dopravy, nalezení dveří, chodníku, výtahu apod.

Vhodnou a užitečnou pomůckou pro cestování těžce zrakově postiženého je dálkový ovladač VPN (vysílač pro nevidomé „vépéenka“). Tato pomůcka umožní nevidomému aktivovat na dálku zvukové a hlasové orientační majáky umístěné na veřejných budovách, v metru nebo v dopravních prostředcích, aktivuje ozvučené semaforey nebo akustickou signalizaci na železničních přejezdech.³⁷

³⁶ KVĚTOŇOVÁ, L. *Vysokoškolské studium se zajištěním speciálně-pedagogických potřeb*. Brno: Paido, 2007, s. 70.

³⁷ MATYSKOVÁ, K. *Kompenzační pomůcky pro osoby se zrakovým postižením*. Praha: Okamžik – sdružení pro podporu nejen nevidomých, 2009, s. 9.

3. Pomůcky pro domácnost

Pomůcky pro domácnost usnadňují zvládnání každodenních nezbytných činností a potřebných domácích prací.

- Mluvicí váha, odměrka s hlasovým výstupem, dávkovače
- Hmatové a mluvicí hodinky a budíky
- Indikátory barev a světla
- Zvukový nebo hmatový hlásič hladiny vody
- Mluvicí teploměr

4. Pomůcky pro volný čas a zábavu

- Stolní a karetní hry
- Hlavalamy, hmatolamy
- Stavebnice
- Tandemové kolo aj.

Kompenzační pomůcky osoby nevidomé a těžce zrakově postižené nezbytně potřebují ke svému životu, kde hrají významnou roli. Jsou nepostradatelným pomocníkem při každodenních činnostech péče o sebe, o domácnost a své blízké. Pomáhají při orientaci a pohybu v prostoru, čtení, psaní, komunikaci, získávání informací, při vzdělávání a výkonu zaměstnání. Žadatelům o kompenzační pomůcky poskytuje finanční podporu stát prostřednictvím peněžitých dávek dle Zákona o veřejném zdravotním pojištění č. 48/1997 Sb. (příloha č. 4), dále Zákon o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením č. 329/2011 a vyhláška č. 388/2011 Sb. (příloha č. 1). Pokud není příspěvek přiznán z důvodu nesplnění podmínek pro přiznání, nebo je peněžitá dávka nedostačující, může žadatel využít nadace a nadační fondy, které v ČR existují a pomáhají v sociální a zdravotní oblasti.

Nadace a nadační fondy

- Nadační fond Českého rozhlasu – projekt Světluška
- Nadace Leontinka

- Nadace profesora Vejdovského
- Nadace Charty 77, která se kromě nadačních příspěvků zabývá ochranou lidských práv lidí se zdravotním postižením – projekt Konto Bariéry, Počítače proti bariérám³⁸

Ke správnému a efektivnímu používání kompenzačních pomůcek je nezbytné školení na specializovaných pracovištích, která jsou součástí obecně prospěšné organizace TyfloCentrum.

„Lze konstatovat, že informační technologie v maximálně možné míře usnadňují zapojení dětí, žáků, studentů i dospělých jedinců se ZP do oblasti edukace, pracovní a sociální rehabilitace, ovlivňují kvalitu jejich života a přispívají k rozvoji jejich osobního potenciálu ve smyslu celospolečenské integrace a inkluze.“³⁹

³⁸ BUBENÍČKOVÁ, H., KARÁSEK, P., PAVLÍČEK, R. *Kompenzační pomůcky pro uživatele se zrakovým postižením*. Brno: TyfloCentrum Brno, 2012, s. 121.

³⁹ ZIKL, P. a kol. *Využití ICT u dětí se speciálními potřebami*. Praha: Grada, 2011, s. 36.

4 INTEGRACE ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH DO BĚŽNÉHO ŽIVOTA

4.1 Sociální rehabilitace

„Sociální rehabilitace je proces učení žít s vadou, proces překonávání neschopností v individuálních i společensky významných činnostech, proces prevence i odstraňování defektivit a handicapů. Konečným výsledkem tohoto procesu je akceptace vady, životní pohoda a v nejvyšším stupni také integrace (Jesenský, 1992, s. 39).“⁴⁰

Služby sociální rehabilitace jsou poskytovány klientům zrakově postiženým od 15 let věku, velkou část tvoří později osleplí občané.

Sociální rehabilitace I – poskytuje pomoc v oblastech sebeobsluhy, stolování, hygieny, dále se zabývá výukou čtení a psaní slepeckým písmem a nácvikem samostatného pohybu a orientace v prostoru. Například zrakově postižená matka se musí naučit bezpečně zacházet s dítětem při oblékání, svlékání, koupání a krmení. Musí zvládnout bezpečný pohyb s kočárkem a bílou holí.

Sociální rehabilitace II – umožňuje nácvik používání kompenzačních pomůcek, zpřístupnění a zpracování získaných informací.

Nedílnou součástí sociální rehabilitace je osvojování si práce s nejmodernějšími technologiemi, které přispívají k úplnému odstranění nebo zmírnění informačního a komunikačního deficitu zrakově postižených. S rozvojem informačních a komunikačních technologií (dále jen ICT) souvisí i vývoj tzv. asistivních technologií, které handicapovaným práci s ICT umožňují. Tyto pomůcky výrazně ovlivnily možnosti studovat na středních a vysokých školách, komunikaci, způsob získávání informací zejména prostřednictvím internetu a možnosti osvojit si dovednosti počítačové gramotnosti.⁴¹

⁴⁰ HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L., NOVÁKOVÁ, Z. *Oftalmopedie*. Brno: Paido, 2007, s. 72.

⁴¹ BUBENÍČKOVÁ, H., KARÁSEK, P., PAVLÍČEK, R. *Kompenzační pomůcky pro uživatele se zrakovým postižením*. Brno: TyfloCentrum Brno, 2012, s. 11.

4.2 Organizace poskytující sociální rehabilitaci

Nejvýznamnější a klíčové organizace poskytující zrakově postiženým a nevidomým potřebné a nezbytné služby pro jejich začlenění do společnosti

- Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR (SONS ČR)
- Tyfloservis, o.p.s.
- TyfloCentrum, o.p.s.

Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR (SONS ČR)

SONS – Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR. Občanské sdružení s celostátní platností vzniklo v roce 1996 sloučením dvou organizací, České unie nevidomých a slabozrakých a Společnosti nevidomých a slabozrakých ČR. Posláním sdružení je hájit zájmy nevidomých a těžce zrakově postižených, vytvářet podmínky k jejich integraci.⁴²

Její činnost se zaměřuje na oblasti

- Vyhledávání a navazování prvních kontaktů s těžce zrakově postiženými občany
- Speciální sociálně právní poradenství a pracovně právní poradenství
- Poradenství při výběru kompenzačních pomůcek a jeho nácvičku s nimi
- Výcvik vodičích psů
- Rozvoj dovedností získaných v programech základní rehabilitace
- Služby asistence
- Poskytování informačního systému a digitální knihovny, vydávání informačních časopisů ve zvukové nebo digitální podobě, zvětšeném černoisku, v Braillově písmu a další
- Podpora zaměstnanosti slabozrakých a nevidomých
- Celonárodní veřejná sbírka Bílá pastelka

SONS má své pobočky ve většině okresů ČR. Celkem sdružuje přes 10 000 členů.

⁴² BUBENÍČKOVÁ, H., KARÁSEK, P., PAVLÍČEK, R. *Kompenzační pomůcky pro uživatele se zrakovým postižením*. Brno: TyfloCentrum Brno, 2012, s. 128.

Tyfloservis

Obecně prospěšná společnost Tyfloservis poskytuje ambulantní a terénní sociální rehabilitace těžce zrakově postižených a nevidomých poskytované krajskými středisky po celém území České republiky. Hlavní činnost je zaměřena na sociální rehabilitace nevidomých a slabozrakých osob a zdravotně edukační služby, např. rozvoj zbývajícího vidění.⁴³

Cílem společnosti je podpora integrace nevidomých a slabozrakých lidí do společnosti, zapojení se do běžného života. Snahou organizace je zaměřit se jak na samotné postižené jedince, tak i na jejich blízké a celou širokou veřejnost. Zrakově postižení jedinci by měly mít možnost získávat takové informace a dovednosti, aby mohli sami v co nejvyšší možné míře samostatně zvládat životní potřeby, zvyšovat přiměřené sebevědomí a dál rozvíjet své možnosti. Rovněž je důležité umět požádat o pomoc a rozeznat své meze. Snahou organizace je vybavit i okolní společnost takovými informacemi, aby byla schopna odstraňovat mezilidské a architektonické bariéry a dokázala nabídnout konkrétní pomoc zrakově postiženým spoluobčanům.

Provozované činnosti

- Osvětové aktivity, semináře pro lékaře a sociální pracovníky
- Poradenství, individuální práce s klienty, psychologická pomoc
- Rehabilitační kurzy
- Konference, benefice, veřejné sbírky
- Zpracovávat podklady pro nová pravidla legislativy

TyfloCentrum

Obecně prospěšná společnost poskytující zrakově postiženým osobám sociální služby v jednotlivých krajích. Cílem společnosti je usnadnit jim každodenní život a poskytnout

⁴³ BUBENÍČKOVÁ, H., KARÁSEK, P., PAVLÍČEK, R. *Kompenzační pomůcky pro uživatele se zrakovým postižením*. Brno: TyfloCentrum Brno, 2012, s. 127.

pomoc pro dosažení maximální samostatnosti a nezávislosti na pomoci druhých lidí. TyfloCentra jsou určeny pro osoby starší 15 let.⁴⁴

Kompletují a rozšiřují služby pro nevidomé a zrakově postižené občany dle regionálních poměrů a potřeb. Hlavním programem je provozování denních center sociálních služeb v daném krajském městě.

Poskytované služby

- Sociálně a pracovně právní poradenství
- Terénní sociální práce
- Služby osobní asistence (průvodcovské, předčitatelské a jiné asistenční služby)
- Volnočasové programy
- Vzdělávací a terapeutické kurzy
- Technické poradenství při výběru kompenzačních pomůcek, nácvik obsluhy aj.⁴⁵

Asistenční službu rozdělujeme na práci osobního asistenta a práci asistenta pedagoga. Z pohledu vzdělávání zrakově postižených je velice důležitá právě pozice asistenta pedagoga. Jeho činnost je zaměřena na pomoc integrovanému žákovi s výukou a přípravou na vyučování, které by sám vzhledem k svému handicapu nezvládl. Jeho náplní je například přepisování učebních materiálů do Braillova písma a digitalizace textů. Asistent pedagoga zodpovídá za bezpečnost žáka po celou dobu pobytu ve škole, až do jeho předání rodičům. Vztah mezi osobním asistentem a handicapovanou osobou je velmi osobní. Osobní asistence je poskytována doma (hygiena, domácnost aj.) i mimo domov na základě aktuálních potřeb klienta. Vedle výše uvedených organizací s převážně celorepublikovou působností, existuje také celá řada menších občanských sdružení a společností, které rovněž nabízejí služby a pomoc klientům dle jejich handicapu.

⁴⁴ VALENTA, M. a kol. *Slovník speciální pedagogiky*. Praha: Portál, 2015, s. 221.

⁴⁵ BUČKOVÁ, I. *Metodická příručka pro rodiče a pedagogy: Specifika přístupu k dítěti, žákovi se zrakovým postižením*. Jihlava. s. 14.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 SPECIFIKA VZDĚLÁVÁNÍ ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH

5.1 Metody, cíle výzkumu

„Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání přirozených podmínek.“⁴⁶

Kvalitativní výzkum spočívá v tom, že si výzkumník zvolí téma výzkumu a stanoví si výzkumné otázky. Otázky lze modifikovat nebo dotvářet během prováděného výzkumu, při sběru nebo analýze dat. Proto je tento výzkum někdy také nazýván emergentní (z lat. e-ergere, vynořovat se, vyvstávat). Výzkumník vyhledává, analyzuje získané informace, pracuje s novými lidmi, pohybuje se v terénu.

Výhody kvalitativního výzkumu

- Získání podrobného popisu při zkoumání jedinců, skupin nebo událostí
- Zkoumání probíhá v přirozeném prostředí
- Umožňuje studovat procesy, navrhnout teorie
- Reagovat na aktuální podmínky
- Zkoumá lokální souvislosti

Nevýhody kvalitativního výzkumu

- Obtížné porovnávání hypotéz a teorií
- Získané informace nemusí být zobecnitelné na populaci, na jiné prostředí
- Výsledky mohou být snadněji ovlivnitelné výzkumníkem a jeho vlastními preferencemi
- Velmi složité je vytváření kvantitativní predikce (prognózy)⁴⁷

⁴⁶ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2008, s. 48.

⁴⁷ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2008, s. 50.

Pro zpracování daného tématu byla zvolena metoda kvalitativního výzkumu, která byla vedena jedním ze základních přístupů kvalitativního výzkumu a to pomocí **případové studie**. Jedná se o studii jednoho nebo několika málo případů. K výzkumu podle Staka byl použit přístup případové studie typu kolektivní, který zkoumá více instrumentálních případů. Jedná se o teoretizování v širším kontextu. Výzkumník spoléhá, že při porovnání více případů získá větší pohled na danou problematiku.⁴⁸

Základní výzkumná otázka spočívá v tom, jaká je charakteristika porovnávaných případů. Na konci studie se pozorované případy zasazují do širších souvislostí.

Výzkum za pomoci případové studie obsahuje tyto kroky

- Určení výzkumné otázky
- Výběr případu, určení metod sběru a analýzy dat
- Příprava sběru dat
- Sběr dat
- Analýza a interpretace dat
- Příprava zprávy⁴⁹

Při analýze dat případových studií Yin i Miles a Huberman zdůrazňují potřebné porovnávání jednotlivých případů. Každá případová studie se analyzuje zvlášť. Poté nastává srovnání případů. Kvalitativní induktivní studie připravuje na základě více případů obecnou teorii. Cílem výzkumníka je globálně vidět v jednotlivých případech dané procesy a porozumět jim.⁵⁰

Výzkumný cíl

Cíl výzkumu je založený na zjištění, popsání a analyzování specifík vzdělávání zrakově postižených jedinců. Specifika integrace na běžných školách, specifika vzdělávání na speciálních školách pro zrakově postižené. Zpřístupnit zjištěné poznatky rodičům,

⁴⁸ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2008, s. 105.

⁴⁹ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2008, s. 111-112.

⁵⁰ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2008, s. 236.

pedagogům a speciálním pracovníkům pro jejich motivaci v procesu integrace zrakově postižených.

Hlavní výzkumná otázka

- *Jaké jsou výhody a nevýhody vzdělávání zrakově postižených na běžných a speciálních středních školách?*

Dílčí výzkumné otázky

- *Integraci ano – ne?*
- *Jsou běžné školy dostatečně připravené na vzdělávání zrakově postižených?*
- *Proč studovat na speciálních školách pro zrakově postižené?*

5.2 Výběr respondentů

Výběr výzkumného vzorku byl zvolen účelově (záměrně) z řad zrakově postižených studentů, metodou nabalování. Osobně znám jednoho respondenta, kterého jsem požádala o kontakty na další respondenty. Celkem bylo osloveno pět studentů, kteří jsou těžce zrakově postiženi a kteří studovali jak na běžných školách, tak na speciálních školách pro zrakově postižené. Někteří z nich již studují na vysokých školách. Všichni respondenti souhlasili s poskytnutím rozhovoru. První kontakt s vybranými respondenty byl proveden na základě telefonického rozhovoru, kde byli respondenti seznámeni s účelem výzkumu a bylo požádáno o jejich souhlas. Zároveň byli ubezpečeni o ochraně osobních údajů, bylo jim sděleno, že veškeré poskytnuté informace, které by mohly vést k určení jejich totožnosti, budou anonymní. Poté byl respondentům zaslán email o informovaný souhlas. Vzor informovaného souhlasu bude doložen v příloze. Respondenti dostali označení R1 až R5. Všichni z respondentů jsou muži ve věkovém rozmezí 18 – 24 let. Průměrný věk je 22 let.

Základní údaje o respondentech

Respondent R1 má vrozenou zrakovou vadu, diagnostikovanou jako praktická slepota. Je z neúplné rodiny, rodiče se rozvedli v jeho sedmi letech. Má jednoho sourozence. Studoval na běžné základní škole v integraci, navštěvoval vyrovnávací třídu, kde byli žáci s poruchami učení. Poté nastoupil na Biskupské gymnázium, z kterého ve druhém ročníku přestoupil na gymnázium pro zrakově postižené v Praze. Nyní studuje na Univerzitě v Pardubicích, fakultě elektrotechniky a informatiky. Prostřednictvím studijního pobytu Erasmus studoval v loňském roce v Belgii. Tento rok pobývá na vysoké škole v Turecku.

Respondent R2 trpí vrozenou retinopatií, kde dochází k postupnému zhoršování. Rodiče nezná, vyrůstá u pěstounů, má čtyři sourozence. Studoval první stupeň na běžné základní škole, od druhého stupně přestoupil na speciální školu. Poté následovalo gymnázium pro zrakově postižené v Praze. V současné době je studentem druhého ročníku na Univerzitě Karlově v Praze na právnické fakultě.

Respondent R3 má kombinované postižení. Trpí degenerativním odumíráním buněk na sítnici, šeroslepostí a částečnou barvoslepostí. Má tzv. trubicové vidění (zužování zorného pole). Zároveň mu byl diagnostikován Aspergerův syndrom. Jedná se o poruchu autistického spektra. Hlavními znaky jsou potíže v komunikaci a v sociálním chování, což je ale v rozporu s celkově dobrým intelektem. Někteří jedinci mohou být i nadprůměrní. R3 žije v neúplné rodině, s otcem se nestýká. Navštěvoval praktickou školu, od sedmé třídy přestoupil na běžnou základní školu. Poté následovalo gymnázium pro zrakově postižené v Praze.

Respondent R4 je od narození nevidomý. Pochází z úplné rodiny, má dva zdravé sourozence. Studoval na základní škole prof. V. Vejvodského pro zrakově postižené v Olomouci, následně na soukromém gymnázium v integraci, z kterého musel přestoupit na speciální školu pro zrakově postižené v Brně, obor sociální činnost.

Respondent R5 získal zrakovou vadu v pěti letech, kdy mu byl diagnostikován GLAUKOM (tzv. zelený zákal). Jedná se o nejzávažnější zrakové onemocnění. Radikální

zhoršení zraku nastalo kolem sedmnáctého roku života. V současné době na jedno oko nevidí a na druhém oku dochází k úbytku zorného pole. Navštěvoval běžnou základní školu, poté státní gymnázium. Od třetího ročníku musel vzhledem ke svému postižení přestoupit na gymnázium pro zrakově postižené v Praze. Dnes je studentem čtvrtého ročníku Univerzity Karlovy v Praze na právnické fakultě.

5.3 Vlastní výzkum

Volba výzkumné metody a použité techniky se odvíjí od výzkumného problému. Metoda kvalitativního dotazování, kam patří naslouchání, vyprávění, kladení otázek tvoří hlavní skupinu sběru dat v empirickém výzkumu.

Metodou sběru dat byla zvolena forma rozhovorů s respondenty. Základem rozhovoru je stanovená osnova za pomoci předem daných otázek a zároveň velká pružnost a možnost doplňujících otázek, informací vyplývajících z aktuální situace. Výzkumník se přizpůsobuje respondentovi, který může navrhnout možné souvislosti, zcela subjektivní pohledy nebo názory na dané téma. Výzkumník má také možnost dotázání se, zda respondent otázce porozuměl, může otázky jinak formulovat. Pokud by výzkumník zvolil strukturovaný rozhovor s uzavřenými otázkami, byla by tato možnost vyloučena. Proto byla k provedení výzkumu zvolena technika **polostrukturovaného rozhovoru** – rozhovor pomocí návodu. Návod představuje otázky, které je třeba v interview probrat. Takový návod zajistí, že se skutečně zaměří na témata, která jsou pro tazatele zajímavá. Záleží na tazateli jakým způsobem a v jakém pořadí odpovědi od respondenta získá. Stejně tak zůstává možnost přizpůsobení otázek dle aktuální situace.

Kvalitativní rozhovor lze nazvat uměním a vědou. Výzkumník by měl být koncentrovaný, citlivý, empatický, seznámený s danou problematikou. Velká pozornost by měla být soustředěna na začátek rozhovoru. Na začátku si výzkumník musí zajistit souhlas se záznamem rozhovoru, seznámit se s respondentem a prolomit počáteční bariéru. Podle Pattona můžeme použít typy otázek zjišťující informace o zkušenostech a chování, o názorech a hodnotách, o pocitech, znalostech, otázky o vnímání a také otázky demografické a kontextové.⁵¹

⁵¹ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2008, s. 167.

Fáze přípravy před uskutečněním a zpracováním kvalitativního výzkumu byly využity ke stanovení několika výzkumných otázek, na které by mělo být zrakově postiženými jedinci odpovězeno. Tyto názory budou následně použity pro úvahu o celkové úrovni vzdělávání a školské integrace těžce zrakově postižených žáků a studentů. Snahou výzkumníka bylo získat od vybraného vzorku respondentů takové informace, které budou dostatečně vystihovat dané téma ke zpracování a vyhodnocení výzkumu. K analýze dat, kdy se výzkumník snaží dát smysl zjištěným údajům, byla použita technika kódování. Analýza pomocí kódování prohledává zjištěná data s cílem najít pravidelnosti a klasifikovat jednotlivé části.⁵²

Při sběru dat bylo postupováno následovně. Rozhovory s respondenty byly s jejich souhlasem nahrány. Poté byly rozhovory přepsány a byla provedena analýza formou **otevřeného kódování**.

Podle Strausse a Corbinové je otevřené kódování jednou z procedur, jak lze pracovat s analyzovaným textem. Výzkumník provádí kódování průchodem dat. Lokalizuje témata v textu a následně je označuje. Čte přepisy rozhovorů, všímá si kritických míst a tím odhaluje určitá témata. Otevřené kódování je možno aplikovat různými způsoby. Lze kódovat například slovo po slovu, podle odstavců nebo podle celých textů. Cílem kódování je tematické rozkrytí textu.⁵³

Tabulka I. Tvorba kategorií

Pojmy (Fragmenty)	Nejdůležitější pojmy (Indikátory)	Kategorie
Školu jsem zvládal v pohodě [R5/7] Seděl jsem v první řadě [R2/6] Nezvládal jsem vyučování [R1/11]	Chodit do školy	Vzdělání

⁵² HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2008, s. 226.

⁵³ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2008, s. 246-247.

Bylo to hrozný [R3/8] Přestoupil jsem na speciální gymnázium [R4/14]		
Komunikovali více [R1/21] Posmívali se mi [R3/17] Uzavřená komunita [R4/26] Je to o lidech [R2/20] Byli v pohodě [R5/17]	Vztahy ve třídě Vztahy a kamarádi	Spolužáci
Chyběli mi základní znalosti [R1/27] Byli v pohodě [R2/23] Jsou mírnější [R4/32] Chování dle svého úsudku [R3/27] Připadal jsem si, že je obtěžuju [R5/20]	Snaha učitelů Úroveň znalostí Postoj k učitelům Jací jsou učitelé	Pedagogové
Každý má svá práva [R2/31] Nejsou na integraci připraveny [R3/32] Ne integrace [R1/33] Integraci určitě ano, ale až od střední školy [R4/42] Integrace už ne [R5/27]	Typy škol Integrace	Rozhodnutí Volba
Zatím nemám [R3/35] Uplatnění v oblasti práva	Povolání Zájem o práci	Představy Budoucnost

[R5/32] Rád bych pracoval [R2/35] Programovat, cestovat [R1/38] Pravidelnější příjem [R4/51]	Samostatnost	
--	--------------	--

Zdroj: vlastní

Na základě získaných analýz (přepisů rozhovorů), vyvstaly tyto následující **kategorie**

- Vzdělání
- Spolužáci
- Pedagogové
- Rozhodnutí, volba
- Představy, budoucnost

5.4 Interpretace a analýza získaných dat

Vzdělání

Respondent R5 má získanou zrakovou vadu, navštěvoval běžnou základní školu a v integraci nebyl. V rozhovoru uvedl, že byl úplně zdravý, normální kluk. Problémy se zrakem se u něj začaly objevovat v pěti letech. Řekl: „*Hůř jsem viděl, ale školu jsem zvládal v pohodě.*“ [R5/7] Respondent R2 studoval běžnou základní školu v integraci, od druhého stupně musel přestoupit na speciální školu pro zrakově postižené. V rozhovoru řekl: „*Integrace fungovala, [R2/6] seděl jsem v první řadě, měl jsem přenosnou lupu a vzpomínám si na ozvučený míč v tělocviku. Jo a starosta mi nechal udělat zvětšovací stůl.*“ Dále uvedl, že přestup na speciální školu nebylo ani tak jeho rozhodnutí, jako rozhodnutí pěstounů na doporučení SPC. Speciální školu zvládal také dobře, problémy žádné nebyly, nebo si už na ně nevzpomíná. V rozhovoru uvedl: „*Tam se mi líbilo, jen mi vadil internát.*“ [R2/9] Respondent R1 stejně jako respondent R2 navštěvoval běžnou základní školu, chodil ovšem do vyrovnávací třídy se spolužáky, kteří měli různé poruchy učení. O základní škole řekl: „*Do školy jsem se těšil, ale brzo mě to tam přestalo bavit, nudil jsem se.*“ [R1/17] V rozhovoru dále uvedl, že si to chodil do školy tzv. odsedět, řekl:

„Do dneška mám pocit, že mám určité mezery, měl jsem dobré známky zadarmo.“ [R1/8] Z rozhovoru s respondentem R3 vyplynulo, že základní školu neřešil. Vzhledem k jeho kombinovanému postižení si ani vybírat nemohl. Uvedl: „Praktická škola se mi nelíbila, [R3/6] byli tam samí postižení nebo sociálně vyloučení, prostě takový blbci.“ O přestupu do integrace na základní školu říká: „Tak tam jsem musel, my jsme se přestěhovali. Těšil jsem se tam, [R3/8] ale bylo to hrozný. I když jsem už blbě viděl, neměl jsem žádné úlevy. Třeba jsem dostal špatnou známku ze psaní, že mám blbou úpravu.“ Respondent R4 v rozhovoru o základní škole řekl: „No vzhledem k tomu, že od narození nevidím, byl jsem rád, [R4/7] že chodím do školy a opravdu jsem nic neřešil. Naši mi strašně pomáhali.“ Všech pět respondentů studovalo na speciální střední škole pro zrakově postižené. Tři respondenti začali nejprve studovat na všeobecném gymnáziu v integraci, z kterého po určité době přestoupili na speciální gymnázium. Respondent R1 přestoupil na speciální školu z důvodu velmi zhoršeného prospěchu ve škole. Jako další důvod, který ho přiměl k přestupu na speciální školu, uvedl mimo jiné: „Nezvládal jsem vyučování, [R1/11] ani složitou přípravu do školy.“ Přestup na speciální gymnázium pro zrakově postižené v Praze si pochvaloval. Taktéž pobyt v internátě, který uvedl jako velmi přínosný. Dále dodal, že se víkendové cesty domů začaly prodlužovat a za mámou jezdil jenom zřídkka. Ke studiu v Praze ještě řekl: „Konečně jsem mohl začít, být samostatný. [R1/13] Byl jsem na internátě a všechno si rozhodoval sám.“ Respondent R4 přestoupil na speciální gymnázium zejména z nedostatečné přípravy podmínek pro úspěšné zvládnutí státních maturit, s kterými prý nemělo dané soukromé gymnázium žádné zkušenosti. Proto bylo respondentovi navrženo opakování čtvrtého ročníku nebo přestup na speciální školu, kde bude moci úspěšně odmaturovat. Respondent k tomuto řekl: „Přestoupil jsem na speciální gymnázium, kde jsem v pohodě odmaturoval.“ [R4/14] Dále uvedl, že vzhledem k delší vzdálenosti musel být na internátě. Více se ke střední škole nevyjádřil, nemá příliš dobré vzpomínky. Respondent R5 k přestupu na speciální střední školu uvedl: „Musel jsem přestoupit na speciální školu, protože se mi radikálně zhoršil zrak.“ (R5/9) V integraci byl jen krátce. Podle jeho slov usuzuji, že byl tomu rád, hlavně vzhledem k zhoršenému zrakovému handicapu. Respondenti R2 a R3 nastoupili přímo na gymnázium pro zrakově postižené. Respondent R2 sdělil, že se mu na speciálním gymnáziu líbilo, byl spokojený. Problém byl v pobytu na internátě. K internátnímu režimu řekl: „Byla tam velká omezení, neměli jsme žádnou volnost.“ [R2/14]

Ze zjištěných dat lze konstatovat, že způsob vzdělání je vždy velice individuální. Záleží na osobnosti a povaze zrakově postiženého studenta, na rodičích, na vstřícnosti a ochotě pedagogů a ředitelů škol. Z rozhovorů s respondenty je patrné, že se integraci nebrání. Je ale také zřejmé, že profesionalita pedagogů na speciálních školách pro zrakově postižené, funkčnost a vybavenost speciálních škol, jsou na lepší úrovni a mohou nabídnout větší rozvoj vzdělanosti a samostatnosti postižených.

Spolužáci

Kategorie „spolužáci“ poskytla různorodé názory a postoje oslovených zrakově handicapovaných respondentů. Respondent R1 v rozhovoru uvedl, že se mu spolužáci na základní škole snažili pomáhat, podle jeho názoru někdy ale až zbytečně přehnaně. Později nabyl dojmu, že mu dávají najevo, že je jiný. Jedním z důvodů byla i jeho obézní postava z nedostatku pohybu kvůli zrakovému handicapu. Raději vyhledával samotu. O spolužácích na speciální škole řekl: „*Komunikovali více a zároveň se každý snažil být sám za sebe, což je podle mě velké plus.*“ [R1/21] Respondent R2 sdělil, že žádné větší problémy se spolužáky nikdy neměl. Do dneška je s některými spolužáky ze základní i střední školy v kontaktu. V rozhovoru přímo řekl: „*Asi je to všechno o lidech.*“ [R2/20] Respondent R3 byl skeptičtější. Na základní škole trpěl depresemi a stavy úzkosti, což vyústilo v napadení spolužáků a třídní učitelky. Při rozhovoru řekl: „*Oni si ze mě dělali srandu, posmívali se mi.*“ [R3/17] Dnes je s paní třídní učitelkou a se spolužáky v kontaktu, přesto na školu nevzpomíná rád. Na speciální škole spolužáky nijak neřešil. Myslí si: „*Všchno je o lidech, záleží na tom, jací jsou.*“ (R3/20) Nevidomý respondent R4 uvedl, že do integrace nastupoval s nadšením, neměl žádný problém v komunikaci se spolužáky. Poznamenal: „*Chtěl jsem poznávat nové kamarády, kolektiv. Spolužáci se snažili, ale po čase to vypadalo, že došly společná témata, připadal jsem si jako „socha“ sám, nikdo si mě nevšímal.*“ (R4/23) Z toho viní nejvíce svoji asistentku pedagoga, která mu neumožňovala komunikovat s pedagogy, omezovala kontakt se spolužáky. Všechno vyřizovala a organizovala sama. Postěžoval si, že mu nezůstal skoro žádný prostor pro samostatnost. O spolužácích na speciální škole moc mluvit nechtěl. V rozhovoru řekl: „*Byla to taková uzavřená komunita zrakově postižených.*“ (R4/26). Například mu vadilo, že se hrozně málo zúčastňovali veřejných akcí. Trvalo dlouho, než se přizpůsobil. Raději komunikuje s „vidícími“ lidmi. Jeho názor je takový, že když někdo nevidí, neznamená to, že je jiný, naopak, je stejný jako ostatní jenom nevidí. Na spolužáky rád vzpomíná

respondent R5, nikdy neřešil žádný problém. Jak sám řekl: „*V integraci bylo fajn, necítil jsem se špatně. A spolužáci na speciálním gymnáziu byli v pohodě.*“ (R5/17)

Na základě analýzy údajů se zdá, že spolužáci respondentů na speciálních školách jsou o poznání jiní, více dokážou dát prostor pro samostatnost, volnost. Nikdo nikoho neřeší, každý je handicapovaný a každý si žije svůj vlastní život sám za sebe, což takto postižení lidé asi potřebují. Čtyři respondenti uvedli, že se cítili lépe se spolužáky na speciální škole. Respondent R4, který vyrůstal v úplné rodině se dvěma zdravými sourozenci, řekl, že spolužáci na speciální škole tvořili uzavřenou komunitu zrakově postižených a trvalo mu dlouhou dobu, než se přizpůsobil.

Pedagogové

Tato kategorie byla také často zmiňována v rozhovorech s respondenty. Některé názory se shodovaly, některé byly opačné. Respondent R1v rozhovoru uvedl, že se pedagogové v integraci snažili pomáhat a vyjít vstříc. Na pracovnice SPC vzpomíná rád, byly hodné. Několikrát za rok přijely do školy, kde s třídní učitelkou a s respondentem konzultovaly případné problémy. Asistenta pedagoga neměl. Respondent R1 používal při výuce přenosnou a kamerovou lupu. Později získal notebook, kde byl nainstalován speciální program pro těžce zrakově postižené a nevidomé se zvětšovací a hlasovým výstupem. Vzápětí ale zmínil, že učitelé sice byli hodní, ale když nastoupil do integrace na střední školu, nastal velký problém. V rozhovoru řekl: „*Chyběli mi základní znalosti, schopnost samostudia, nezvládal jsem přípravu a velký kolektiv spolužáků.*“ [R1/27] Také zmínil určitý odstup pedagogů oproti základní škole. Problém vyřešil přestupem na speciální školu, kde jak zmínil, byl jiný přístup ze strany pedagogů. Věděli, co musí studenti zvládnout, věděli jak výuku přizpůsobit, jaké použít kompenzační pomůcky. Respondent se rychle přizpůsobil. Jako velké plus zmínil: „*Naučil jsem se umět se rozhodnout, měl jsem výuku prostorové orientace a naučil jsem se také orientovat ve velkém městě.*“ [R1/30] Vstřícnost a snahu pedagogů a bezesporu velkou snahu a pomoc SPC rovněž zmínili respondenti R2 a R4. Respondent R2 nastoupil z integrace na základní škole přímo na speciální gymnázium, proto integraci na střední škole nemůže hodnotit. Z kompenzačních pomůcek zmínil počítač, skener, pomůcky pro psaní Braillova písma a tiskárnu Braillova písma. Na otázku jak vzpomíná na pedagogy na gymnáziu pro zrakově

postižené, řekl: „*Učitelé byli v pohodě.*“ [R2/23] Jediný problém, který měl, byl pobyt na internátě, na který si dlouho zvykal. Respondent R4 vzpomíná rád na učitele v integraci, ale také řekl: „*Integrace si myslím, že je dobrá a užitečná, ale až od určitého věku, nejdříve tak na střední škole, kdy ten handicapovaný ví, co potřebuje.*“ [R4/32] Jako jediný z respondentů měl asistenta pedagoga. Jiný názor oproti již zjištěným údajům má na pedagogy speciální střední školy. Uvedl: „*Jsou mírnější, nekladou žádné velké nároky na studenty.*“ [R4/33] Zmínil příklad, kdy se na speciální škole učil dvě stránky podle zápisků, které mu učitel nadiktoval, oproti tomu v integraci se musel naučit třeba dvacet stran podle svých vlastních zápisků. Na integraci neradi vzpomínají R3 a R5. Respondent R3 neměl žádné úlevy, i když měl zrakové problémy. Postěžoval si, že nesměl používat svůj vlastní počítač, kde měl nainstalovaný speciální program pro slabozraké. Řekl: „*Klasifikovali mě i za špatnou úpravu, písmo.*“ [R3/23] O návštěvách SPC se prý dozvěděl až později. Učitele na speciální škole pojmenoval jako odborníky, ale vzápětí uvedl, že: „*Každý pedagog se chová podle svého úsudku, po svém. Připadá mi, že často neberou na zřetel potřeby postiženého.*“ [R3/27] Respondent R5 upřednostňuje speciální školu. V integraci i přes některé úlevy, které měl, dle doporučení SPC se necítil dobře. V rozhovoru řekl: „*Připadal jsem si, že je obtěžuji, musel jsem jim pořád připomínat, ať mi něco zvětší, vytisknou [R5/20] doporučovali mi, ať raději přestoupím na speciální školu.*“

Jak z analýzy dat vyplývá, nestačí být hodným a snaživým pedagogem. Pro potřeby zrakově postižených studentů, je třeba profesionálů a speciálních pedagogů, kteří pomohou získat potřebné vzdělání. Naučí handicapované samostatnosti, umět se v každé situaci sám za sebe rozhodnout. Je rovněž třeba zajistit vhodné a dostačující podmínky, prostředí pro výchovu a vzdělávání zrakově postižených. Všech pět respondentů dle zjištěných údajů ukončilo středoškolské vzdělání na speciálních středních školách pro zrakově postižené. Tři respondenti jsou v současné době studenty vysokých škol.

Rozhodnutí, volba

Respondenti se shodli na názoru, že vše je individuální. Respondenti R2 a R3 uvedli, že je to těžké, nikdo neví, jací budou učitelé, spolužáci. V rozhovoru respondent R2 řekl, že se integraci nebrání a dodal: „*Jelikož studuji práva, tak si myslím, že by každý měl mít právo*

studovat na své spádové škole, ale měl by mít i možnost studia na speciální škole.“ [R2/31] Respondent R3 poznamenal: *„Podle mého názoru nejsou školy na integraci dostatečně připraveny.*“ [R3/32] Respondent R1 již dříve zmínil přednosti speciální školy, jako je více prostoru pro samostatnost a žádné zbytečné úlevy, proto řekl: *„Kdybych se rozhodoval znovu a sám, tak bych studoval od základní školy na speciální škole a ne v integraci.*“ [R1/33] Stejný názor má i respondent R5, který v rozhovoru uvedl: *„S tím postižením co mám, bych do integrace už nechtěl.*“ [R5/27] Jediný respondent R4 na otázku, pro jakou školu by se znovu rozhodl, uvedl, že by jeho rozhodnutí bylo stejné, studovat na speciální škole. Řekl: *„Zrakově postižený by měl prvně chodit na speciální základní školu, aby se naučil sám učit, používat kompenzační pomůcky a nebyl ve stresu. Integrace určitě ano, ale až od střední školy. Teprve pak začít propojovat oba světy.*“

Vždy záleží na lidech, ať jsou to pedagogové, pracovníci SPC nebo vychovatelky na internátech. Záleží na jejich osobnosti, kvalifikaci a v neposlední řadě na empatii, schopnosti vcítit se do pocitů handicapovaného studenta. Respondenti se také shodli na tom, že je hodně důležité, jak umět odhadnout situaci, kdy zrakově postižený student potřebuje pomoc a naopak, kdy je pomoc zbytečná a spíš v jeho neprospěch. Všech pět respondentů upřednostňuje samostatnost, svoji vlastní seberealizaci.

Představy, budoucnost

Z oslovených pěti respondentů čtyři nadále studují a jeden pracuje. Respondent R3 navštěvuje gymnázium pro zrakově postižené. V rozhovoru uvedl: *„Zatím nemám určité představy, ještě studuji.*“ [R3/35] Respondenti R2 a R5 studují na Univerzitě Karlově v Praze, Právnickou fakultu. Jejich záměrem a cílem je pohybovat se i po ukončení studia v oblasti práva. Respondent R5 dochází na praxi do advokátní kanceláře. V rozhovoru uvedl, že právní oblast není pro zrakově postižené tak omezená, jako jiné oblasti. Současnou praxi zvládá bez větších problémů. Závěrem řekl: *„V budoucnu budu určitě hledat uplatnění v této oblasti.*“ [R5/32] Respondent R2 je studentem druhého ročníku se zaměřením na trestní právo. Uvedl: *„Rád bych třeba pracoval jako soudce v trestním právu, ale vím, že to není možné.*“ [R2/35] V současnosti se orientuje na azylovou a migrační politiku. Respondent R1 studuje vysokou školu v Pardubicích, fakultu elektrotechniky a informatiky, obor komunikační a řídicí technologie. V září 2015

vycestoval na studijní pobyt do Belgie, kde úspěšně absolvoval jeden semestr a nyní studuje v Turecku. Dále řekl: „*Moje představa do budoucna je zabývat se informatikou, programovat a cestovat.*“ [R1/38] V loňském roce pracoval při studiu pro organizaci SONS jako externí programátor. Respondent R4 v rozhovoru uvedl, že se mu již jeho představa o budoucnosti z části splnila. Pracuje ve firmě svého otce, která se mimo jiné zaměřuje na prodej kompenzačních pomůcek pro nevidomé a těžce zrakově postižené. K náplni své práce řekl: „*Testuji produkty a aplikace, radím zákazníkům při výběru vhodných pomůcek, poskytuji tzv. technickou podporu telefonicky nebo emailem, provádím i školení, workshopy, prezentace pro jednotlivce nebo veřejnost. Do budoucna bych ještě chtěl poskytovat masérské služby. To by byl pravidelnější příjem.*“ [R4/51]

5.5 Diskuse

Na základě provedených rozhovorů se zrakově postiženými respondenty a následné analýzy získaných údajů jsem dospěla k rozdílnému názoru, než který zastává asi většina populace. Cílem integrace je začlenění postižených osob do společnosti. Ze zjištěných informací je ale integrace handicapovaných jedinců náročná a velice individuální. Je zde třeba posuzovat a zohledňovat celou řadu objektivních i subjektivních možností a dispozic. V první řadě vždy záleží na postižení handicapovaného jedince, na jeho povaze, osobnosti, na podmínkách prostředí a okolí, kde žije. Respondenti se v provedeném výzkumu shodli, na prospěchu integrace, ale jen v určitých podmínkách. Zejména se jedná o připravenost školy k integraci, přizpůsobení školního prostředí a profesionalitě pedagogů. Každý z respondentů vyžaduje prostor pro rozvoj své samostatnosti, seberealizaci a možnosti zapojení se do běžného života. Ve všech případech respondenti ukončili středoškolské vzdělání na speciálních školách pro zrakově postižené. Zde dostali možnost naučit se prostorové orientaci, poznat všechny dostupné kompenzační pomůcky a naučit se je správně používat. Speciální školy jim daly příležitost naučit se samostatně rozhodovat, poznávat své potřeby, zájmy a koníčky.

Z provedeného výzkumu vyplývá, jak složitá a zároveň individuální jsou specifika vzdělávání zrakově postižených jedinců na běžných a speciálních středních školách. Speciální pedagogika by měla při edukaci žáků se zrakovým postižením dbát na poskytnutí

adekvátních podpůrných opatření. V praxi to znamená zajištění speciálních kompenzačních pomůcek, rovněž tak rehabilitačních a učebních pomůcek. Ve třídách je zapotřebí zajistit snížený počet žáků, případně asistenta pedagoga. Nezbytná je i poradenská péče, zajišťována pedagogicko-psychologickými poradnami nebo speciálně-pedagogickými centry. Jejich hlavní úkoly spočívají zejména v posuzování připravenosti dětí na povinnou školní docházku, poradenské služby rodičům, pedagogům. Podílejí se na vypracování individuálního vzdělávacího plánu. Sociální a speciální pedagog musí být v první řadě profesionál z pohledu pedagoga, ale i z pohledu člověka. Nesmí odepírat zrakově postiženým studentům jejich práva, která jsou stejná jako práva zdravých studentů. Je třeba empatie, schopnosti vcítit se do potřeb a pocitů handicapovaných jedinců. Základem je pozitivní přístup sociálních i speciálních pedagogů, ale i ostatních lidí, kteří chtějí všem studentům bez rozdílu poskytnout právo na rovný přístup ke vzdělání. Z provedeného výzkumu vyplynulo, že oslovení respondenti upřednostňují v první řadě možnost seberealizace, samostatnosti. Je potřeba poskytnout jim prostor, a možnost, aby mohli sami rozhodovat o svém životě, o zapojení se do kolektivu a společnosti.

6 ZÁVĚR

Téma bakalářské práce spočívá ve vzdělávání zrakově postižených na běžných a speciálních středních školách. Vzdělávání jako takové poskytuje široké možnosti a způsoby realizace. V případě, že se jedná o zrakově postižené, je třeba více dbát na volbu realizace vzdělávání. Provedením kvalitativního výzkumu s cílem určit specifika vzdělávání zrakově postižených na běžných a speciálních středních školách je zodpovězeno na hlavní a dílčí výzkumné otázky. Výhody a nevýhody vzdělávání jsou rozlišné na základě individuálních pohledů handicapovaných jedinců. Zda upřednostňovat integraci zrakově postižených, nebo využívat vzdělávání na speciálních školách. Studium na běžných školách umožňuje postiženým jedincům zůstat v každodenním kontaktu s rodinou a se svým okolím. Nevýhodou jsou nedostatečné zkušenosti pedagogů a chybějící praxe, která se dá získat až při samotné práci s postiženými dětmi. Chybějící profese sociálního a speciálního pedagoga na běžných školách, složité zabezpečení kompenzačních pomůcek a v neposlední řadě i třídní kolektiv, který často nedokáže zcela přijmout handicapované děti do svých řad. Oproti tomu speciální školy pro zrakově postižené umožňují dosáhnout co možná nejlepšího vzdělání za pomoci speciálních pedagogů, možnosti využití všech dostupných kompenzačních pomůcek a učebních materiálů, které jsou přizpůsobeny potřebám handicapovaných studentů. Studenti se naučí prostorové orientaci, samostatnosti a soběstačnosti a schopnosti se umět rozhodovat v každé situaci. Největší nevýhodou je časté odloučení od rodičů, sourozenců a kamarádů v místě svého bydliště.

Předpokládám, že stanovený cíl této bakalářské práce byl splněn. Podařilo se pohledy a názory respondentů přiblížit složitou otázku vzdělávání handicapovaných osob. Ukázat, s jakými problémy a úskalími se zrakově postižení studenti potýkají a jaké jsou jejich představy o vzdělávání a každodenním životě. Výsledky bakalářské práce je možno využít ve speciálně-pedagogických poradnách a centrech, kde rodiče, pedagogové i samotní zrakově postižení jedinci řeší svoji cestu ke vzdělání. Domnívám se, že tato práce na základě informací a získaných osobních zkušeností zrakově postižených studentů, bude přínosem i pro běžné a speciální základní a střední školy.

O bakalářskou práci projevilo zájem speciálně pedagogické centrum v Jihlavě, kde byla uskutečněna praxe potřebná k realizaci kvalitativního výzkumu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BOTOŠOVÁ, M. *Návaznost pracovního uplatnění na možnosti vzdělávání zrakově postižených v ČR*. 1.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, 47 s.

ISBN 80-244-1077-X.

BUBENÍČKOVÁ, H., KARÁSEK, P., PAVLÍČEK, R. *Kompenzační pomůcky pro uživatele se zrakovým postižením*. 1.vyd. Brno: TyfloCentrum Brno, 2012, 136 s.

ISBN 978-80-260-1538-3.

BUČKOVÁ, I. *Metodická příručka pro rodiče a pedagogy: Specifika přístupu k dítěti, žákovi se zrakovým postižením*. Jihlava, 68 s.

GILLEROVÁ, I., BURIÁNEK, J. *Základy společenských věd. Základy psychologie, sociologie*. 3.vyd. Praha: Fortuna, 2006, 160 s. ISBN 80-7168-811-8.

HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L., NOVÁKOVÁ, Z. *Oftalmopedie. Texty k distančnímu vzdělávání*. 2.vyd. Brno: Paido, 2007, 125 s. ISBN 978-80-7315-159-1.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. 2.vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s.

ISBN 978-80-7367-485-4.

HŮRKOVÁ, M., LIŠKA, V., VONDRÁČKOVÁ, J. *Adresář poskytovatelů sociálních a jiných služeb pro osoby se zrakovým postižením*. 1.vyd. Praha: Okamžik, 2014, 125 s.

ISBN 978-80-86932-39-2.

KVĚTOŇOVÁ, L. *Vysokoškolské studium se zajištěním speciálně-pedagogických potřeb*. Brno: Paido, 2007, 94 s. ISBN 978-80-7315-141-6.

KOCOUROVÁ, M. a kol. *Speciální pedagogika pro pomáhající profese*. 1.vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002, 209 s. ISBN 80-7082-844-7.

KUCHARSKÁ, A., MRÁZKOVÁ, J., WOLFOVÁ, R., TOMICKÁ, V. *Školní speciální pedagog*. 1.vyd. Praha: Portál, 2013, 223 s. ISBN 978-80-262-0497-8.

LANG, G., BERBERICHOVÁ, CH. *Každé dítě potřebuje speciální přístup*. 1.vyd. Praha: Portál, 1998, 146 s. ISBN 80-7178-144-4.

MATYSKOVÁ, K. *Kompenzační pomůcky pro osoby se zrakovým postižením*. 1.vyd. Praha: Okamžik, 2009, 60 s. ISBN 978-80-86932-24-8.

MÜHLPACHR, P. *Speciální pedagogika*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010, 224 s.

NEWMAN, S. *Hry a činnosti pro vývoj dítěte s postižením*. 1.vyd. Praha: Portál, 2004, 167 s. ISBN 80-7178-872-4.

PIPEKOVÁ, J. a kol.. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 1998, 234 s.

ISBN 80-85931-65-6.

PIPEKOVÁ, J., VÍTKOVÁ, M. a kolektiv autorů. *Sociálně pedagogické aspekty ve speciální pedagogice*. Brno: Paido, 1996, 136 s. ISBN 80-85931-27-3.

VALENTA, M. a kol.. *Přehled speciální pedagogiky*. 1.vyd. Praha: Portál, 2014, 272 s. ISBN 978-80-262-0602-6.

VALENTA, M. a kol.. *Přehled speciální pedagogiky a školská integrace*. 1.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, 322 s. ISBN 80-244-0698-5.

VALENTA, M. a kol.. *Slovník speciální pedagogiky*. 1.vyd. Praha: Portál, 2015, 317 s. ISBN 978-80-262-0937-9.

ZIKL, P. a kol.. *Využití ICT u dětí se speciálními potřebami*. 1.vyd. Praha: Grada, 2011, 127 s. ISBN 978-80-247-3852-9.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ROP	Retinopatie nedonošených - nemoc předčasně narozených dětí
PPP	Pedagogicko-psychologická poradna
SPC	Speciálně pedagogické centrum
IVP	Individuální vzdělávací plán
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
ČNR	Česká národní rada
ITC	Informační a komunikační technologie
ČR	Česká republika
VPN	Vysílač pro nevidomé
PC	Počítač
SONS	Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých
Sb.	Sbírka zákonů
USB	Univerzální sériová sběrnice

SEZNAM TABULEK

Tabulka I. Tvorba kategorií.....	41-43
----------------------------------	-------

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA PI	Vzor informovaného souhlasu
PŘÍLOHA PII	Struktura otázek pro respondenty
PŘÍLOHA PIII	Ukázka otevřeného kódování

PŘÍLOHA P I: VZOR INFORMOVANÉHO SOUHLASU

INFORMOVANÝ SOUHLAS

Informovaný souhlas k bakalářské práci: *Specifika vzdělávání zrakově postižených na středních školách.*

Tímto informovaným souhlasem Vás žádám o poskytnutí souhlasu k rozhovoru, jeho následné analýzy a publikaci.

Při výzkumu bude brán zřetel na bezpečí respondenta, které stanovuje zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění účinném od 1. ledna 2015.

Podpisem informovaného souhlasu se výzkumník a respondent zavazují, že berou na vědomí skutečnosti:

- 1) Citlivé údaje je možné zpracovávat jen s výslovným souhlasem respondenta (§9 odst. 1 zákon č. 101/2000 Sb.)
- 2) Požádá-li respondent údajů o informaci ohledně zpracování, je výzkumník povinen informaci bez zbytečných odkladů předat (§12 odst. 1 zákon č. 101/2000 Sb.)
- 3) Výzkumník se zavazuje k mlčenlivosti ve vztahu k totožnosti a osobních údajů respondenta.
- 4) Po transkripci nahrávky, bude mít respondent možnost se k uvedeným údajům vyjádřit.
- 5) Respondent bude mít kdykoliv možnost odstoupit od výzkumu až do odevzdání bakalářské práce.

Dle výše uvedených informací Vás žádám o poskytnutí souhlasu a Vaší účasti ve výzkumu.

Výzkumník: Jana Dostálová

Podle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů jako respondent, souhlasím s účastí ve shora uvedeném výzkumu, s poskytnutím a nahrávkou rozhovoru, jeho následným přepisem, analýzou a publikováním v bakalářské práci bez uveřejnění mých osobních údajů.

V dne.....

Podpis respondenta

PŘÍLOHA P II: STRUKTURA OTÁZEK PRO RESPONDENTY

- Jakou základní školu jste studoval a kde?
- Jakou střední školu jste studoval a kde?
- S jakými pocity jste nastupoval do školy a jak Vám pomáhala rodina?
- Jak jste vnímal reakce spolužáků?
- Jaké byly reakce pedagogů při Vašem studiu v integraci a na speciální škole a měl jste asistenta pedagoga?
- Jaké jste používal kompenzační pomůcky?
- Bylo by Vaše rozhodnutí o volbě typu školy stejné?
- Jaká byla Vaše představa po ukončení studia, vyplnily se Vaše představy o zapojení se do pracovního procesu?

PŘÍLOHA P III: UKÁZKA OTEVŘENÉHO KÓDOVÁNÍ

R4

1. Ahoj, jsem ráda, že se slyšíme.
2. Dobrý den.
3. Prosím tě, souhlasíš se tedy s rozhovorem.
4. Samozřejmě.
5. Jakou jsi navštěvoval základní školu a kde?
6. Speciální školu v Olomouci. No vzhledem k tomu, že od narození nevidím, byl
7. jsem rád, že chodím do školy a opravdu jsem nic neřešil. Naši mi strašně
8. pomáhali.
9. A jakou střední školu jsi studoval a kde?
10. Byl jsem integraci na soukromém gymnáziu taky v Olomouci. Měl jsem
11. asistenta pedagoga. Ve 4. ročníku mi byl ale doporučen přestup na nějakou
12. speciální školu nebo opakování ročníku, z důvodu, prý nedostatečné přípravy
13. podmínek pro zvládnutí státních maturit. Gymnázium nemělo žádné
14. zkušenosti se státními maturitami. Přestoupil jsem na speciální gymnázium,
15. kde jsem v pohodě odmaturoval.
16. S jakými pocity jsi nastupoval do školy a jak Ti pomáhala rodina?
17. Rodiče i sourozenci mi pomáhali. Všichni chtěli, abych zvládl studium na běžné
18. škole, ale bohužel. A do školy jsem se těšil, neměl jsem nikdy problém
19. komunikovat, mám hodně kamarádů.
20. Jaké byly reakce spolužáků?
21. Do integrace jsem nastupoval s nadšením. Chtěl jsem poznávat nové
22. kamarády, kolektiv. Spolužáci se snažili, ale po čase to vypadalo, že došly
23. společná témata, připadal jsem si jako „socha“ sám, nikdo si mě nevíšim. Za
24. to asi mohla moje asistentka, která mi neumožňovala komunikovat s učiteli,
25. spolužáky. Prostě všechno organizovala sama. Spolužáci na speciální škole, to
26. bylo horší. Byla to taková uzavřená komunita zrakově postižených. Třeba se
27. hrozně málo zúčastňovali veřejných akcí. Dlouho mi trvalo, než jsem se jim
28. přizpůsobil.

JAKÁ ŠKOLA,
KAM CHODIT

VBĚČAVÁNÍ

VZTAHY
KAMARÁDI

SPOLUŽÁCI,
KOLEKTIV

29. Jaké byly reakce pedagogů při studiu v integraci a na speciální škole?

30. Učitelé v integraci se snažili. Integrace si myslím, že je dobrá a užitečná, ale až

31. od určitého věku, nejdříve tak na střední škole, kdy ten handicapovaný ví, co

32. potřebuje. No a učitelé na speciální škole? Ti jsou mírnější, nekladou žádné

33. velké nároky na studenty. Tam jsem se například učil dvě stránky podle

34. zápisků, které mi učitel nadiktoval. V integraci jsem se musel naučit dvacet

35. stran podle svých vlastních zápisků.

36. Jako jsi používal kompenzační pomůcky?

37. Tak počítač se speciálním programem pro nevidomé. Braillovský řádek, braillovskou

38. tiskárnu, iPad, Pichtův sací stroj a bílou hůl.

39. Bylo by tvoje rozhodnutí o volbě typu školy stejné?

40. Ano, můj názor je, že zrakově postižený by měl prvně chodit na speciální

41. základní školu, aby se naučil sám učit, používat kompenzační pomůcky a nebyl

42. ve stresu. Integraci určitě ano, ale až od střední školy. Teprve pak začít

43. propojovat oba světy.

44. Jaká byla tvoje představa po ukončení studia, vyplnily se tvoje představy

45. o zapojení se do pracovního procesu?

46. Moje představa o práci se již splnila. Pracuji ve firmě svého otce, která se

47. mimo jiné zaměřuje na prodej kompenzačních pomůcek pro nevidomé. Zde

48. testuji produkty a aplikace, radím zákazníkům při výběru vhodných pomůcek,

49. poskytují tzv. technickou podporu telefonicky nebo emailem. Provádím školení,

50. workshopy, prezentace pro jednotlivce nebo veřejnost. Do budoucna bych

51. ještě chtěl poskytovat masérské služby. To by byl pravidelnější příjem.

SNÁHA
UČITELŮ
JACÍ KOU
VÍDĚT!

PEDAGOGOVÉ!

INTEGRACE

ROZHODNUTÍ!

ZAJEM O
PRÁCI
SAMOSTATNOST

PŘEDSTAVY
BUDOUCNOST